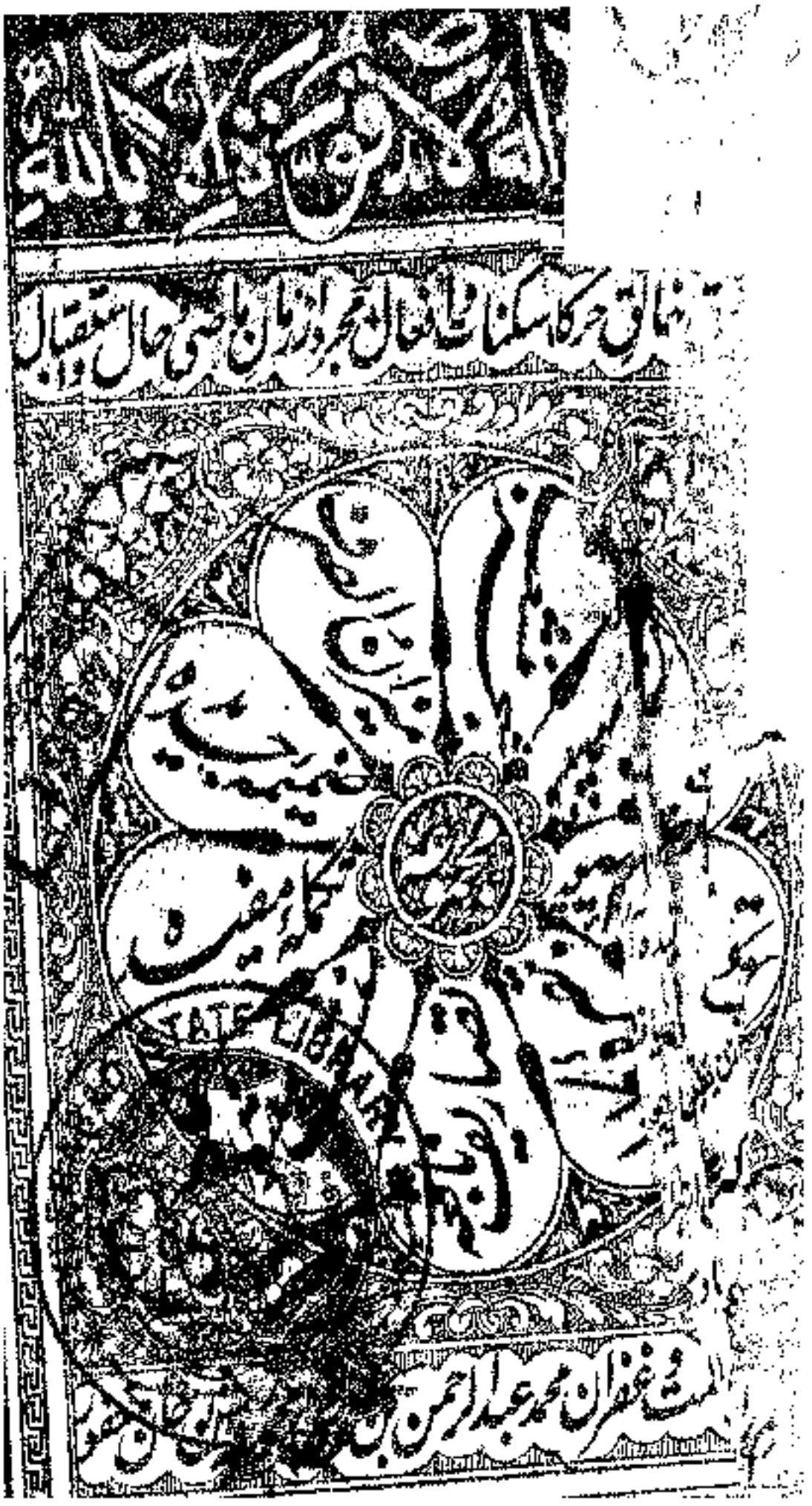

برچیده از کتابخانه دیجیتال هندوستان http://dli.iiit.ac.in
باز تکثیر از کتابخانه کتاب فارسی http://www.KetabFarsi.com

بسم الله الرحمن الرحیم

نقود حمد خالق افعال میزان بیان نسخه وجواهر شکر مسبوغ حرکات اوسکنات
زاکیات براقی عالم علوم کائنات که پیش فصاحتش فصحای حال
با مر و نواهی آل و اصحابش بعقیده توحید و حقیقت رسا

اما بعد مخدوم اسحق الخاطر محمد عبد الرحمن شاکر عرضه میدارد که
طلبه علوم بخاطرم بود که نسخه میزان و منشعب امثال مجموعه پنج گنج و
و فصول اکبری مطبوعه مطبع نظامی بحلیه تصحیح پسندیده و حواشی
تصحیح که محض نظر باعتماد کاتب صحیح نویس داشته اند اغلاط کثیر درین نسخه
در بحث مضارع از میزان ساقط گردیده و حواشی متعلقه نون اعرابی
غیر مناسب مقام موجود و مفیده مناسب از میان مفقود این بود که
بخدمت صرفی بی بدیل نحوی عدیم المثیل ماهر معقول و منقول
مولوی الٰهی بخش صاحب سلمه الله الواهب تکلیف داد
نذر را لازم برای ترتیب و تهذیب میزان و نسخه متن قلمی صحیح
بحق و تهذیب یک نسخه از آن بپرداختند حواشی مفیده افزودند و نامه
در میزان بعضی از خورد بیانات متعلق کشف اسم ظرف و اسم آلہ و اسم تفضیل
برای تسهیل و حصول مناسب در بیان آنها که در نسخه افزوده و نوادر
بالاتر آن مسرور شده و دعا در حق جمع مستطاب

اما ماضی فعلی را گویند که بزمانهٔ گذشته تعلق دارد و آخر او مبنی باشد

بفتحه قلت حروفه او کثرت مگر بعارض چون فعل

فعل فعلل چون ضرب سمع کرم

بعد

اما مستقبل فعلی را گویند که بزمانهٔ آینده تعلق دارد و آخر او مرفوع

مگر بعارض چون یفعل یفعل

یضرب یسمع یکرم یبعثر

اما حال فعلی را گویند که بزمانهٔ موجود تعلق دارد و صیغهٔ حال همچو صیغهٔ استقبال است

و از هر یکی ازین ماضی و مضارع چهارده کلمه بیرون می آید

سه از آن مرفوع غائب است و سه از آن مرفوع غائب است

وحد از ان مذکر است و حد از ان مؤنث حاضر است

و دو از ان مثبت نفس متکلم است در اول صیغه

و حد از ان مثبت نفس متکلم مذکر و مؤنث یکسانست

و در دوم و سوم صیغه مثبت نفس متکلم تثنیه و جمع مذکر و مؤنث

نیز یکسانست و هر یکی ازین ماضی و مضارع بر دو گونه است

معروف و مجهول و هر یکی ازین نیز بر دو گونه است اثبات و نفی

بحث اثبات فعل ماضی معروف

فَعَلَ	فَعَلَا	فَعَلُوْا	فَعَلَتْ	فَعَلَتَا	فَعَلْنَ
کرد آن مرد را	کردند آن دو مرد را	کردند آن مردان را	کرد آن دختر را	کردند آن دو زن را	کردند آن زنان را
فَعَلْتَ	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتِ	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُنَّ
کردی تو مرد را	کردید شما دو مرد را	کردید شما مردان را	کردی تو دختر را	کردید شما دو زن را	کردید شما زنان را
فَعَلْتُ	فَعَلْنَا				
کردم من	کردیم ما				

فصل این همه که گفته شد بحث اثبات فعل ماضی بود

چون خواهی که مجهول بنا کنی فای فعل را ضمه کن و عین را کسره

یعنی فای این صیغه را

و ده دو حال و لام کلمه را بر حالت خود بگذار تا ماضی مجهول گردد

زیرا که بنی است

بحث اثبات فعل ماضی مجهول

فُعِلَ فُعِلَا فُعِلُوا فُعِلَتْ فُعِلَتَا فُعِلْنَ فُعِلْتَ

فُعِلْتُمَا فُعِلْتُمْ فُعِلْتِ فُعِلْتُمَا فُعِلْتُنَّ فُعِلْتُ فُعِلْنَا

فصل این همه که گفته شد بحث اثبات فعل ماضی بود

چون خواهی که نفی بنا کنی مای نفی در اول او در آر تا ماضی گردد

و مای نفی و لفظ ماضی هیچ عمل نکند چنانچه بود همبر اول باشد

لیکن عمل در نفی کند یعنی مثبت را بصیغهٔ منفی گردانند

بحث نفی فعل ماضی معروف

مَا فَعَلَ	مَا فَعَلَا مَا فَعَلُوا مَا فَعَلَتْ مَا فَعَلَتَا
مَا فَعَلَ	مَا فَعَلْتَ مَا فَعَلْتُمَا مَا فَعَلْتُمْ مَا فَعَلْتِ
مَا فَعَلَ	مَا مَا فَعَلْتُنَّ مَا فَعَلْتُ مَا فَعَلْنَا

بحث نفی فعل ماضی مجہول

مَا فُعِلَ	مَا فُعِلَا مَا فُعِلُوا مَا فُعِلَتْ مَا فُعِلَتَا
مَا فُعِلَ	نَ مَا فُعِلْتَ مَا فُعِلْتُمَا مَا فُعِلْتُمْ مَا فُعِلْتِ
مَا فُعِلَ	نَا مَا فُعِلْتُنَّ مَا فُعِلْتُ مَا فُعِلْنَا

ماضی استمراری مثبت معروف	كَانَ يَفْعَلُ	كَانَا يَفْعَلَانِ	كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ	كَانَتْ تَفْعَلُ	كَانَتَا تَفْعَلَانِ	كُنَّ يَفْعَلْنَ	كُنْتَ تَفْعَلُ	كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	كُنْتُمْ تَفْعَلُوْنَ	كُنْتِ تَفْعَلِيْنَ	كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	كُنْتُنَّ تَفْعَلْنَ		كُنْتُ تَفْعَلُ
ماضی استمراری مثبت مجہول	كَانَ يُفْعَلُ	كَانَا يُفْعَلَانِ	كَانُوْا يُفْعَلُوْنَ	كَانَتْ تُفْعَلُ	كَانَتَا تُفْعَلَانِ	كُنَّ يُفْعَلْنَ	كُنْتَ تُفْعَلُ	كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	كُنْتُمْ تُفْعَلُوْنَ	كُنْتِ تُفْعَلِيْنَ	كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	كُنْتُنَّ تُفْعَلْنَ	كُنْتُ أُفْعَلُ	كُنَّا نُفْعَلُ
ماضی استمراری منفی معروف	مَا كَانَ يَفْعَلُ	مَا كَانَا يَفْعَلَانِ	مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ	مَا كَانَتْ تَفْعَلُ	مَا كَانَتَا تَفْعَلَانِ	مَا كُنَّ يَفْعَلْنَ	مَا كُنْتَ تَفْعَلُ	مَا كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	مَا كُنْتُمْ تَفْعَلُوْنَ	مَا كُنْتِ تَفْعَلِيْنَ	مَا كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	مَا كُنْتُنَّ تَفْعَلْنَ	مَا كُنْتُ أَفْعَلُ	مَا كُنَّا نَفْعَلُ
ماضی استمراری منفی مجہول	مَا كَانَ يُفْعَلُ	مَا كَانَا يُفْعَلَانِ	مَا كَانُوْا يُفْعَلُوْنَ	مَا كَانَتْ تُفْعَلُ	مَا كَانَتَا تُفْعَلَانِ	مَا كُنَّ يُفْعَلْنَ	مَا كُنْتَ تُفْعَلُ	مَا كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	مَا كُنْتُمْ تُفْعَلُوْنَ	مَا كُنْتِ تُفْعَلِيْنَ	مَا كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	مَا كُنْتُنَّ تُفْعَلْنَ	مَا كُنْتُ أُفْعَلُ	مَا كُنَّا نُفْعَلُ
ماضی تمنائی مثبت معروف	لَعَلَّا فَعَلَ	لَعَلَّا فَعَلَا	لَعَلَّا فَعَلُوْا	لَعَلَّا فَعَلَتْ	لَعَلَّا فَعَلَتَا	لَعَلَّا فَعَلْنَ	لَعَلَّكَ فَعَلْتَ	لَعَلَّكُمَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّكُمْ فَعَلْتُمْ	لَعَلَّكِ فَعَلْتِ	لَعَلَّكُمَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّكُنَّ فَعَلْتُنَّ	لَعَلَّيْ فَعَلْتُ	لَعَلَّنَا فَعَلْنَا
ماضی تمنائی مثبت مجہول	لَعَلَّا فُعِلَ	لَعَلَّا فُعِلَا	لَعَلَّا فُعِلُوْا	لَعَلَّا فُعِلَتْ	لَعَلَّا فُعِلَتَا	لَعَلَّا فُعِلْنَ	لَعَلَّكَ فُعِلْتَ	لَعَلَّكُمَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّكُمْ فُعِلْتُمْ	لَعَلَّكِ فُعِلْتِ	لَعَلَّكُمَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّكُنَّ فُعِلْتُنَّ	لَعَلَّيْ فُعِلْتُ	لَعَلَّنَا فُعِلْنَا
ماضی تمنائی منفی معروف	لَعَلَّا مَا فَعَلَ	لَعَلَّا مَا فَعَلَا	لَعَلَّا مَا فَعَلُوْا	لَعَلَّا مَا فَعَلَتْ	لَعَلَّا مَا فَعَلَتَا	لَعَلَّا مَا فَعَلْنَ	لَعَلَّكَ مَا فَعَلْتَ	لَعَلَّكُمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّكُمْ مَا فَعَلْتُمْ	لَعَلَّكِ مَا فَعَلْتِ	لَعَلَّكُمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّكُنَّ مَا فَعَلْتُنَّ	لَعَلَّيْ مَا فَعَلْتُ	لَعَلَّنَا مَا فَعَلْنَا
ماضی تمنائی منفی مجہول	لَعَلَّا مَا فُعِلَ	لَعَلَّا مَا فُعِلَا	لَعَلَّا مَا فُعِلُوْا	لَعَلَّا مَا فُعِلَتْ	لَعَلَّا مَا فُعِلَتَا	لَعَلَّا مَا فُعِلْنَ	لَعَلَّكَ مَا فُعِلْتَ	لَعَلَّكُمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّكُمْ مَا فُعِلْتُمْ	لَعَلَّكِ مَا فُعِلْتِ	لَعَلَّكُمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّكُنَّ مَا فُعِلْتُنَّ	لَعَلَّيْ مَا فُعِلْتُ	لَعَلَّنَا مَا فُعِلْنَا
ماضی تمنائی مثبت معروف	لَيْتَا فَعَلَ	لَيْتَا فَعَلَا	لَيْتَا فَعَلُوْا	لَيْتَا فَعَلَتْ	لَيْتَا فَعَلَتَا	لَيْتَا فَعَلْنَ	لَيْتَكَ فَعَلْتَ	لَيْتَكُمَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَكُمْ فَعَلْتُمْ	لَيْتَكِ فَعَلْتِ	لَيْتَكُمَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَكُنَّ فَعَلْتُنَّ	لَيْتَيْ فَعَلْتُ	لَيْتَنَا فَعَلْنَا
ماضی تمنائی مثبت مجہول	لَيْتَا فُعِلَ	لَيْتَا فُعِلَا	لَيْتَا فُعِلُوْا	لَيْتَا فُعِلَتْ	لَيْتَا فُعِلَتَا	لَيْتَا فُعِلْنَ	لَيْتَكَ فُعِلْتَ	لَيْتَكُمَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَكُمْ فُعِلْتُمْ	لَيْتَكِ فُعِلْتِ	لَيْتَكُمَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَكُنَّ فُعِلْتُنَّ	لَيْتَيْ فُعِلْتُ	لَيْتَنَا فُعِلْنَا
ماضی تمنائی منفی معروف	لَيْتَا مَا فَعَلَ	لَيْتَا مَا فَعَلَا	لَيْتَا مَا فَعَلُوْا	لَيْتَا مَا فَعَلَتْ	لَيْتَا مَا فَعَلَتَا	لَيْتَا مَا فَعَلْنَ	لَيْتَكَ مَا فَعَلْتَ	لَيْتَكُمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَكُمْ مَا فَعَلْتُمْ	لَيْتَكِ مَا فَعَلْتِ	لَيْتَكُمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَكُنَّ مَا فَعَلْتُنَّ	لَيْتَيْ مَا فَعَلْتُ	لَيْتَنَا مَا فَعَلْنَا
ماضی تمنائی منفی مجہول	لَيْتَا مَا فُعِلَ	لَيْتَا مَا فُعِلَا	لَيْتَا مَا فُعِلُوْا	لَيْتَا مَا فُعِلَتْ	لَيْتَا مَا فُعِلَتَا	لَيْتَا مَا فُعِلْنَ	لَيْتَكَ مَا فُعِلْتَ	لَيْتَكُمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَكُمْ مَا فُعِلْتُمْ	لَيْتَكِ مَا فُعِلْتِ	لَيْتَكُمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَكُنَّ مَا فُعِلْتُنَّ	لَيْتَيْ مَا فُعِلْتُ	لَيْتَنَا مَا فُعِلْنَا

فصل این همه که گفته شد بحث فعل ماضی بود چون
خواهی که مضارع بنا کنی یکی را از علامتهای مضارع در اول
او در آر و آخر او ضمه کن و علامت مضارع چهار حرف
الف و تا و یا و نون که مجموع وی آتین باشد الف
وحدان حکایت نفس متکلم راست و تا برای شش کلمه است
سه از ان مرذکر حاضر راست و سه از ان مرؤنث حاضر راست
و دو از ان مر واحد و تثنیه مؤنث غائب راست و یا برای چهار کلمه
است سه از ان مرذکر غائب راست و یکی مر جمع مؤنث غائب راست
و نون برای تثنیه و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث ست

و در هفت محل نون اعرابی را در آخر چهار تثنیه که نون اعرابی درینها مکسور باشد و دو جمع مذکر غائب و حاضر و یکی واحد مؤنث حاضر که نون اعرابی درینها مفتوح باشد و نون جمع مؤنث چنانکه در ماضی آید همچنان در مضارع نیز آید

بحث اثبات فعل مضارع معروف

یَفْعَلُ یَفْعَلَانِ یَفْعَلُوْنَ تَفْعَلُ تَفْعَلَانِ یَفْعَلْنَ تَفْعَلُ

تَفْعَلَانِ تَفْعَلُوْنَ تَفْعَلِیْنَ تَفْعَلَانِ تَفْعَلْنَ اَفْعَلُ نَفْعَلُ

فصل این همه که گفته شد بحث اثبات فعل مضارع معروف

بود چون خواهی که مضارع مجهول بنا کنی علامت مضارع را ضمه دهی و عین کلمه را فتحه در دو حال و لام کلمه را بحالت خود بگذار تا مضارع مجهول گردد

یعنی اگر مضموم باشد و اگر مفتوح باشد حاجت نیست

بحث اثبات فعل مضارع مجهول

يُفْعَلُ يُفْعَلَانِ يُفْعَلُوْنَ تُفْعَلُ تُفْعَلَانِ يُفْعَلْنَ تُفْعَلُ

تُفْعَلَانِ تُفْعَلُوْنَ تُفْعَلِيْنَ تُفْعَلَانِ تُفْعَلْنَ أُفْعَلُ نُفْعَلُ

فصل این همه گفته شد بحث اثبات مضارع مجهول چون خواهی که نفی بالا

بنا کنی لامی نفی در اول او در آرولای نفی در لفظ مضارع هیچ عمل نکند چنانکه

بود همبران طریق باشد لیکن عمل در معنی کند یعنی ثبت را بمعنی منفی گرداند

بحث نفی فعل مضارع معروف

لَا يَفْعَلُ لَا يَفْعَلَانِ لَا يَفْعَلُوْنَ لَا تَفْعَلُ لَا تَفْعَلَانِ لَا يَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلُ

لَا تَفْعَلَانِ لَا تَفْعَلُوْنَ لَا تَفْعَلِيْنَ لَا تَفْعَلَانِ لَا تَفْعَلْنَ لَا أَفْعَلُ لَا نَفْعَلُ

بحث نفی فعل مضارع مجہول

لا یفعل لا یفعلان لا یفعلون لا تفعل لا تفعلان لا یفعلن لا تفعل

لا تفعلان لا تفعلون لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلن لا افعل لا نفعل

فصل این ہمہ گفتہ شد بحث نفی فعل مضارع بلا بود چون خواہی کہ نفی تاکید

بلن بنا کنی لن در اول فعل مضارع در آر و این نفی را نفی تاکید بلن گویند

و لن در فعل مستقبل در پنج محل نصب کند و آن پنج محل اینست واحد مذکر غائب

یفعل ۱۲ اگر در آخر او الف نباشد چون لن یخفی ۱۲

واحد مؤنث غائب و واحد مذکر حاضر و دو صیغہ حکایت نفس متکلم و مع غیر

تفعل ۱۲ تفعل ۱۲ افعل و نفعل ۱۲

نون اعرابی را ساقط گردانند چہار تثنیہ و دو جمع مذکر غائب و حاضر و یکی واحد

یفعلان تفعلان تفعلان تفعلان ۱۲ تفعلون ۱۲

مؤنث حاضر و دو کلمہ یعنی جمع مؤنث غائب و حاضر لفظ ہیچ

عمل نکند و لن مضارع را بمعنی مستقبل منفی گرداند

بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف

لن یفعل لن یفعلا لن یفعلوا لن تفعل لن تفعلا لن یفعلن لن نفعل

لن تفعل لن تفعلا لن تفعلوا لن تفعلی لن تفعلا لن تفعلن لن افعل لن نفعل

بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل مجهول

لن یفعل لن یفعلا لن یفعلوا لن تفعل لن تفعلا لن یفعلن لن نفعل

لن تفعل لن تفعلا لن تفعلوا لن تفعلی لن تفعلا لن تفعلن لن افعل لن نفعل

فصل این همه گفته شد بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل بود چون خواهی که نفی جحد بلم بنا کنی لم در اول فعل مضارع در آر و این را نفی جحد بلم گویند

ولم در فعل مضارع در پنج محل جزم کند اگر در آخر او حرف علت نباشد

واگر باشد ساقط گرداند چون لَمْ یَدْعُ و لَمْ یَرْمِ و لَمْ یَخْشَ و حرف علت

ت است واو و الف و یا که مجموعه وی را باشد و آن پنج محل اینست واحد

مذکر غائب و واحد مؤنث غائب و واحد مذکر حاضر و واحد متکلم و در هفت

محل نون اعرابی را ساقط گرداند چهار تثنیه و دو جمع مذکر غائب و حاضر و یکی واحد مؤنث

حاضر و در دو محل در لفظ هیچ عمل نکند و آن دو محل اینست جمع مؤنث غائب و حاضر

و در همه کلمات عمل در معنی کند یعنی صیغه فعل مضارع را بمعنی ماضی منفی گرداند

بحث نفی جحد بلم در فعل مستقبل معروف

لَمْ یَفْعَلْ لَمْ یَفْعَلَا لَمْ یَفْعَلُوا لَمْ تَفْعَلْ لَمْ تَفْعَلَا لَمْ یَفْعَلْنَ لَمْ تَفْعَلْ

لم تفعلا لم تفعلوا لم تفعلي لم تفعلا لم تفعلن لم افعل لم نفعل

بحث نفی جحد بلم در فعل مستقبل مجهول

لم یفعل لم یفعلا لم یفعلوا لم تفعل لم تفعلا لم یفعلن لم تفعل

لم تفعلا لم تفعلوا لم تفعلي لم تفعلا لم تفعلن لم افعل لم نفعل

فصل این همه که گفته شد بحث نفی جحد بلم در فعل مستقبل بود چون خواهی

که لام تاکید با نون تاکید بنا کنی لام تاکید در اول فعل مستقبل در آرد نون تاکید

در آخر او زیاده کن و لام تاکید همیشه مفتوح باشد و نون تاکید دو نون است

یکی نون ثقیله دوم نون خفیفه نون ثقیله نون مشدد را گویند و نون خفیفه نون

ساکن را گویند و نون ثقیله در چهارده کلمه در آید و نون خفیفه در هشت کلمه در آید

وماقبل نون ثقیله در پنج محل مفتوح باشد و آن پنج محل اینست واحد مذکر

غائب و واحد مؤنث غائب و واحد مذکر حاضر و دو صیغه حکایت نفس متکلم

لتفعلن لتفعلن لافعلن لنفعلن

و در شش محل ماقبل نون ثقیله الف باشد یا تثنیه و دو جمع مؤنث غائب

لیفعلنان لتفعلنان یفعلان تفعلان تفعلان تفعلان

و حاضر و در این دو محل الف فاصل در آید و در جمع مذکر غائب و حاضر

واو دور کرده شود و ماقبل او ضمه گذاشته شود تا دلالت کند بر حذف

واو و از صیغه واحد مؤنث حاضر یا دور کرده شود و ماقبل او کسره گذاشته آید

تا دلالت کند بر حذف یا و نون ثقیله در شش محل مکسور باشد و آن شش

محل همانست که در آن الف در می آید و در باقی هشت محل مفتوح و نون خفیفه

در محلیکه الف باشد در نیاید و در باقی محل بیاید و نون اعرابی با نون تاکید جمع نشود

بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیله در فعل مستقبل معروف

لَيَفْعَلَنَّ لَيَفْعَلَانِّ لَيَفْعَلُنَّ لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَانِّ لَيَفْعَلْنَانِّ لَتَفْعَلَنَّ

لَتَفْعَلَانِّ لَتَفْعَلُنَّ لَتَفْعَلِنَّ لَتَفْعَلَانِّ لَتَفْعَلْنَانِّ لَأَفْعَلَنَّ لَنَفْعَلَنَّ

بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیله در فعل مستقبل مجهول

لَيُفْعَلَنَّ لَيُفْعَلَانِّ لَيُفْعَلُنَّ لَتُفْعَلَنَّ لَتُفْعَلَانِّ لَيُفْعَلْنَانِّ لَتُفْعَلَنَّ

لَتُفْعَلَانِّ لَتُفْعَلُنَّ لَتُفْعَلِنَّ لَتُفْعَلَانِّ لَتُفْعَلْنَانِّ لَأُفْعَلَنَّ لَنُفْعَلَنَّ

بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفه در فعل مستقبل معروف

لَيَفْعَلَنْ لَيَفْعَلَنْ لَتَفْعَلَنْ لَتَفْعَلَنْ لَتَفْعَلَنْ لَتَفْعَلَنْ لَأَفْعَلَنْ لَنَفْعَلَنْ

بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفه در فعل مستقبل مجهول

لیفعلن لیفعلن لتفعلن لتفعلن لتفعلن لتفعلن لافعلن لنفعلن

فصل این همه که گفته شد بحث فعل مستقبل با نون ثقیله و خفیفه بود

چون خواهی که امر بنا کنی امر گرفته میشود از فعل مضارع غائب از غائب

و این صیغه ایست که طلب کرده شود آن فعل از فاعل

حاضر از حاضر متکلم از متکلم معروف امر معروف مجهول از مجهول چون

بیان زیادت وصل بنا بر این

خواهی که امر حاضر معروف بنا کنی علامت مضارع را حذف کن بعده

ای مضارع حاضر را

بنگر متحرک میماند یا ساکن اگر متحرک میماند آخر را ساکن کن اگر حرف

علت نباشد چون از تعدی عدو از تضع ضع و اگر باشد ساقط

از الوعد عد و از ان ضرب از الوضع ضع بزیادت فتح

شود چون از تقی قِ و اگر ساکن میماند نظر کن در عین کلمه اگر عین کلمه

از الواقایة اقی بکسر یا و اشتن ضرب

مکسور باشد یا مفتوح همزه وصل مکسور در اول او در آر و آخر را ساکن کن

اگر حرف علت نباشد چون از تَسْمَعُ اِسْمَعْ و از تَضْرِبُ اِضْرِبْ و اگر باشد

ساقط شود چون از تَرْمِي اِرْمِ و از تَخْشَى اِخْشَ و اگر عین کلمه مضموم باشد

همزهٔ وصل مضموم در اول او در آرو آخر را ساکن کن اگر حرف علت نباشد

چون از تَنْصُرُ اُنْصُرْ و اگر باشد ساقط شود چون از تَدْعُوا اُدْعُ چون نحو هی که

امر حاضر مجهول و امر غائب معروف یا مجهول بنا کنی لام امر مکسور در اول او در آرو آخر او جزم

کن اگر حرف علت نباشد و اگر باشد ساقط شود چون لِيَدْعُ و لِيَرْمِ و لِيَخْشَ

و نون تاکید چنانچه در مضارع می آید در امر نیز می آید و در نون اخرالی هم ساقط شود

بحث امر حاضر معروف

اُفْعُلْ اِفْعَلَا اِفْعَلُوا اِفْعَلِي اِفْعَلَا اِفْعَلْنَ

بحث امر حاضر مجہول

لِتُفْعَلْ لِتُفْعَلَا لِتُفْعَلُوا لِتُفْعَلِي لِتُفْعَلَا لِتُفْعَلْنَ

بحث امر غائب معروف

لِيَفْعَلْ لِيَفْعَلَا لِيَفْعَلُوا لِتَفْعَلْ لِتَفْعَلَا لِيَفْعَلْنَ لِأَفْعَلْ لِنَفْعَلْ

بحث امر غائب مجہول

لِيُفْعَلْ لِيُفْعَلَا لِيُفْعَلُوا لِتُفْعَلْ

لِتُفْعَلَا لِيُفْعَلْنَ لِأُفْعَلْ لِنُفْعَلْ

بحث امر حاضر معروف با نون ثقیلہ

اِفْعَلَنَّ اِفْعَلَانِّ اِفْعَلُنَّ اِفْعَلِنَّ اِفْعَلَانِّ اِفْعَلْنَانِّ

بحث امر حاضر مجہول با نون ثقیلہ

لِتُفْعَلَنَّ لِتُفْعَلَانِّ لِتُفْعَلُنَّ لِتُفْعَلَانِّ لِتُفْعَلْنَانِّ

بحث امر غائب معروف با نون ثقیلہ

لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَانِّ لِيَفْعَلُنَّ لِتَفْعَلَنَّ لِتَفْعَلَانِّ

لِيَفْعَلْنَانِّ لِأَفْعَلَنَّ لِنَفْعَلَنَّ

بحث امر غائب مجہول با نون ثقیلہ

لِيُفْعَلَنَّ لِيُفْعَلَانِّ لِيُفْعَلُنَّ لِتُفْعَلَنَّ لِتُفْعَلَانِّ

لِيُفْعَلْنَانِّ لِأُفْعَلَنَّ لِنُفْعَلَنَّ

بحث امر حاضر معروف با نون خفیفہ

اِفْعَلَنْ اِفْعَلَنْ اِفْعَلَنْ

بحث امر حاضر مجهول با نون خفیفه

لِتُفْعَلَنْ لِتُفْعَلَنْ لِتُفْعَلَنْ

بحث امر غائب معروف با نون خفیفه

لِيَفْعَلَنْ لِيَفْعَلَنْ لِتَفْعَلَنْ لَا فْعَلَنْ لَا تَفْعَلَنْ

بحث امر غائب مجهول با نون خفیفه

لِيُفْعَلَنْ لِيُفْعَلَنْ لِتُفْعَلَنْ لَا فْعَلَنْ لَا تُفْعَلَنْ

فصل این همه گفته شد بحث امر بود چون خواهی که نهی بنا کنی پس لای نهی

در اول فعل مستقبل در آرد لای نهی در آخر او در محل جزم کن مثل لم

اگر در آخرِ حرف علت نباشد و اگر باشد ساقط گردد چون لا تدعُ و

لا ترمِ و لا تخشَ و از هفت محل نون اعرابی را هم دور نمایند و در دو محل لفظ

هیچ عمل نکند و نون تاکید چنانچه در مضارع می آید بدین طریق در نهی نیز می آید

بحث نهی حاضر معروف

لا تفعَل لا تفعَلا لا تفعَلوا لا تفعَلي لا تفعَلا لا تفعَلن

بحث نهی حاضر مجهول

لا تُفعَل لا تُفعَلا لا تُفعَلوا لا تُفعَلي لا تُفعَلا لا تُفعَلن

بحث نهی غائب معروف

لا يفعَل لا يفعَلا لا يفعَلوا لا تفعَل لا تفعَلا لا يفعَلن لا أفعَل لا نفعَل

بحث نہی غائب مجہول

لَا یُفْعَلْ لَا یُفْعَلَا لَا یُفْعَلُوْا لَا تُفْعَلْ لَا تُفْعَلَا لَا یُفْعَلْنَ لَا اُفْعَلْ لَا نُفْعَلْ

بحث نہی حاضر معروف بانون ثقیلہ

لَا تَفْعَلَنَّ لَا تَفْعَلَانِّ لَا تَفْعَلُنَّ لَا تَفْعَلِنَّ لَا تَفْعَلَانِّ لَا تَفْعَلْنَانِّ

بحث نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ

لَا تُفْعَلَنَّ لَا تُفْعَلَانِّ لَا تُفْعَلُنَّ لَا تُفْعَلِنَّ لَا تُفْعَلَانِّ لَا تُفْعَلْنَانِّ

بحث نہی غائب معروف بانون ثقیلہ

لَا یَفْعَلَنَّ لَا یَفْعَلَانِّ لَا یَفْعَلُنَّ لَا تَفْعَلَنَّ

لَا تَفْعَلَانِّ لَا یَفْعَلْنَانِّ لَا اَفْعَلَنَّ لَا نَفْعَلَنَّ

بحث نفی غائب مجہول بانون ثقیلہ

لَا يُفْعَلَنَّ لَا يُفْعَلَانِّ لَا يُفْعَلُنَّ لَا تُفْعَلَنَّ

لَا تُفْعَلَانِّ لَا يُفْعَلْنَانِّ لَا أُفْعَلَنَّ لَا نُفْعَلَنَّ

بحث نفی حاضر معروف بانون خفیفہ

لَا تَفْعَلَنْ لَا تَفْعَلَانْ لَا تَفْعَلُنْ

بحث نفی حاضر مجہول بانون خفیفہ

لَا تُفْعَلَنْ لَا تُفْعَلَانْ لَا تُفْعَلُنْ

بحث نفی غائب معروف بانون خفیفہ

لَا يَفْعَلَنْ لَا يَفْعَلَانْ لَا يَفْعَلُنْ لَا أَفْعَلَنْ لَا نَفْعَلَنْ

بحث نهی غائب مجهول با نون خفیفه

لَا یُفْعَلَنْ لَا یُفْعَلَنْ لَا تُفْعَلَنْ لَا اُفْعَلَنْ لَا نُفْعَلَنْ

فصل این همه گفته شد بحث نهی بود چون خواهی که اسم فاعل

بنا کنی اسم بنا کن گرفته شود از فعل مضارع معروف پس علامت

مضارع را از وی کن بعد آن فا کلمه را فتحه ده و میان فا و عین الف

فاعل در آر و عین کلمه را کسره ده و لام کلمه را تنوین زیاده کن تا اسم فاعل گردد

بحث اسم فاعل

فَاعِلٌ فَاعِلَانِ فَاعِلُوْنَ فَاعِلَةٌ فَاعِلَتَانِ فَاعِلَاتٌ

فصل این همه گفته شد بحث اسم فاعل از ثلاثی مجرد بود چون خواهی که اسم مفعول

بنا کنی اسم مفعول ساخته شود از فعل مضارع مجهول بی علامت مضارع را

حذف کن بعد از آن میم مفتوح مفعول را اول و در آر عین کلمه را ضمه ده

بجای علامت مضارع

و میان عین و لام او مفعول در آر لام کلمه را تنوین ده تا اسم مفعول گردد

بحث اسم مفعول

مفعول مفعولان مفعولون مفعولة مفعولتان مفعولات

تمامه بیان اسم زمان و اسم مکان و اسم آلة اسم تفضیل

فصل چون خواهی که اسم ظرف زمان و مکان بنا کنی علامت مضارع را

بجای حرف تعریف

حذف کن میم مفتوح در اول او در آر عین کلمه را ضمه ده اگر مضموم

بجای علامت مضارع

باشد و نه بجا گذار و لام کلمه را تنوین ملحق کن تا اسم زمان و مکان گردد

زیرا که تنوین خاصه اسم است

بحث اسم ظرف

مَفْعَلٌ مَفْعَلَانِ مَفَاعِلُ

فصل این همه گفته شد بحث اسم ظرف بود چون خواهی که اسم آلہ بنا کنی

علامت مضارع را حذف کن و میم مکسور در اول او در آر و عین کلمه را فتحه دہ اگر

مفتوح نباشد و لام کلمه را تنوین ده تا اسم آلہ گردد و اگر بعد عین کلمه الف

آری و یا لام تاء زائده کنی دو صیغه دیگر اسم آلہ اکثر موافق قیاس پدید آید

بحث اسم آلہ

مِفْعَلٌ مِفْعَلَةٌ مِفْعَلَانِ مِفْعَلَتَانِ

مَفَاعِلُ وَمِفْعَالٌ مِفْعَالَانِ مَفَاعِيلُ

فصل این همه گفته شد بحث اسم آلہ و چون خواهی که اسم تفضیل بنا کنی

علامت ضاد را حذف کن و همزهٔ اسم تفضیل در اول او در آر و عین کلمه را فتحه

اگر مفتوح نباشد و لام کلمه را تنوین ده و این طریق بنای اسم تفضیل بر آن درست

اما چون صیغهٔ مؤنث بنا کنی بعد حذف علامت ضاد را فتحه دهی

شاکر کن و بعد لام الف مقصوره الحق کن و لام کلمه را فتحه ده تا اسم تفضیل مؤنث گردد

بحث اسم تفضیل

أَفْعَلُ أَفْعَلَانِ أَفْعَلُونَ أَفَاعِلُ

فُعْلَى فُعْلَيَانِ فُعْلَيَاتٌ فُعَلٌ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العلمين والعاقبة للمتقين

والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله

واصحابه اجمعين بدان اسعدك الله تعالى

نیکبخت کند ترا الله تعالی

في الدارين كه جمله افعال متصرفه واسمای متمکنه از روی

در جهان

ترکیب حروف اصلی بر دو گونه است ثلاثی و رباعی

اما ثلاثی آن باشد که در ماضیِ او سه حرف اصلی باشد چون

نَصَرَ و ضَرَبَ و رباعی آن باشد که در ماضیِ او چهار حرف

اصلی باشد چون بعثر و عرقب اما ثلاثی بر دو گونه است

یکی مجرد که در ماضی او حرف زائد نباشد و دیگر مزید فیه که در ماضی

او حروف زائد نیز باشد اما آنکه در و حرف زائد نباشد

آن نیز بر دو گونه است یکی مطرد که وزن او بیشتر آید و دیگر شاذ

که وزن او کمتر آید اما مطرد را پنج باب است باب اول بر وزن

فَعَلَ یَفْعُلُ بفتح العینِ فی الماضی و ضمّها

فی الغابر چون النَّصْرُ و النُّصْرَةُ یاری کردن

تصریفه نَصَرَ يَنْصُرُ نَصْرًا فهو ناصِرٌ ونُصِرَ

يُنْصَرُ نَصْرًا فهو مَنْصُورٌ الامر منه اُنْصُرْ

والنهي عنه لا تَنْصُرْ الظرف منه مَنْصَرٌ والآلة منه

مِنْصَرٌ ومِنْصَرَةٌ ومِنْصَارٌ وتثنيتها مَنْصَرَانِ

ومِنْصَرَانِ والجمع منها مَنَاصِرُ ومَنَاصِيرُ

افعل التفضيل منه اَنْصَرُ والمؤنث منه نُصْرَى

وتثنيتها اَنْصَرَانِ ونُصْرَيَانِ والجمع منها اَنْصَرُونَ

وأَنَاصِرُ ونُصْرٌ ونُصْرَيَاتٌ ۞ اَلطَّلَبُ جُستن

اَلدُّخُولُ درآمدن اَلْقَتْلُ كُشتن اَلْفَتْلُ تافتن

طریق اشتقاق صیغهای ورق آینده

نَصَرَ ماضی معروف را مجرد از نصر بسکون صاد و فا و عین و لام الفعل و کاهی
عین را کسر دهند چنانچه در سَمِعَ و حَسِبَ و کاهی ضم چنانکه در کَرُمَ یَنْصُرُ مضارع
معروف را بیفکنند از نَصَرَ ماضی یا یکی از حروف مضارع در اول در آورند و فا را ساکن
ساخته تا پیاپی آمدن چهار حرکت که ثقیل است لازم نیاید و لام را بضم دادند زیرا که در
نحو آن کلامی از عامل جازم و ناصب آخرش مرفوع باشد و عین را ضم دادند کاهی فتحه
چنانکه در یَضْرِبُ و کاهی کسر چنانکه در یَضْرِبُ تَصْغِیرًا تصغیر نَصْرٌ مصدر اول را ضم
دادند و در سوم جا یای ساکن علامت تصغیر افزودند زیرا که تصغیر مصدر دلیل
آید لَمْ یَنْصُرْ مضارع موکد بلام و نون تاکید گرفته میشود از یَنْصُرُ لام تاکید
کسره را مفتوح باشد در اول و نون تاکید ثقیله مفتوح یا خفیفه ساکن
در آخر در آورند و لام را فتحه دادند که ماقبل نون تاکید در هیچ محل مفتوح باشد
و در او محل مضموم و یک جا کسر و نون ثقیله و خفیفه در شش محل کسر شود باقی همه
مفتوح و نون خفیفه در شش محل که در آن الف نیاید همچنین بنای صیغ مضارع
مجهول و حذف الم و نون یعنی مضارع مجهول مؤکد بلام و نون تاکید گرفته میشود از مضارع
مجهول و لام و نون تاکید را بیفکنند چنانکه لا تکرمن چنانکه در معروف مضارع
غائب و غائبه و مخاطب و مخاطبه از مضارع معروف و مجهول و در مضارع مجهول
از مضارع معروف یای علامت مضارع را افکنند و عین را ضم دادند
علامت اسم فاعل افزودند و فا را حرکت دادند برای تعذر ابتدا بساکن و حرکات
فتحه را بنا بر مناسبت الف اختیار نمودند و عین را کسر دادند زیرا که کسر نزدیک است
بیا و عین را مناسبت بکسر بیفتد و لام را تنوین دادند که از خواص اسم است و تنوین
تا کسر فتحه اول را ضم دادند و دوم یعنی الف را بیا حرکت بود و اول را ساکن
بجهت خفت و در سوم جا یای ساکن تصغیر افزودند و عین را کسر دادند و لام را بحال
گذاشتند زیرا که تصغیر را بیست حرف اگر چهارم جا بود بر فعیل آید و اگر بیا
بر فعیل چنانکه می آید تَصْغِیرٌ اسم مبالغه ساخته میشود از مضارع
معروف بعد حذف علامت مضارع برای رفع تعذر ابتدا بساکن و حرکت
فتحه فا را فتحه دادند و در سوم جا یای ساکن علامت مبالغه افزودند و بنا
یا عین را کسر دادند و لام را تنوین که از خواص اسم است و اگر این وزن ۴

اگر فعل لازم آید صفت مشبه نام بود مثل کَرُمَ کَرِیمٌ بنای مذکر
تصغیر نصر مبالغه حرف اول را ضم دادند و سوم جا یای ساکن علامت
تصغیر افزودند و یای علامت مبالغه را کسر دادند و حرف آخر را یکی بیفزودند و یا بسکون اول
و حرکت ثانی یا را در یا ادغام نمودند و لام را بحال گذاشتند مثل نَصَّرَ لا یَنْصُرُ
لا یَنْصُرُ مضارع معروف و مجهول را از نَصَّرَ تَنْصِیرًا ساختند همان فا
را اول آوردند و لفظ نَصَّرَ یَنْصُرُ را بحال گذاشتند که مضارع و لفظ هیچ عمل نکند
لَنْ یَنْصُرَ لَنْ یُنْصَرَ معروف و مجهول را از یَنْصُرُ معروف و مجهول بنا نمودند
لَنْ ناصب آخر جازم و محل هر یک ساقط کنند و نون اعرابی از حرف آخر
آورند و در آخر اول نصب دادند و در آخر ثانی جزم که حرف علت خود را گرفته
گشت تَنْصِیرٌ ماضی مجهول ماخوذ از نَصَّرَ ماضی معروف فا را ضم دادند و عین را
کسر کرده یا تنصیر فتحه و سه جا بود و تنصیر چنانکه در کَرُمَ اگر باشد چنانکه در
سمع جا بحال گذاشتند و لام را بحال گذاشتند تُنُصِّرَ مجهول و لا تُنَصِّرُ معروف
علامت مضارع را ضم دادند و عین مضموم را فتحه دادند و یا بحال گذاشتند
چنانکه در یَضْرِبُ فتحه عین باقی ماند چنانکه در یَضْرِبُ و لام را بحال گذاشتند
اسم مفعول گرفته میشود از مضارع مجهول علامت مضارع خاصه نحو از یَنْصُرُ
میم ضم علامت اسم مفعول در آورند و عین را فتحه دادند برای فرق
از ذات که مفتوح العین مکسور العین میرود آید و چون ما قبل آخر عین باشد
تا در کلام عرب نیامده لهذا ضمه عین را با یا مشابه خواندند و لام را
تنوین دادند که از خواص اسم است مُصَغَّرٌ تصغیر مفعول و حروف اول
را ضم دادند و ثانی را فتحه و سوم جا یای ساکن تصغیر افزودند و عین را کسر
دادند و واو ساکن بسبب کسر ماقبل یا شد زیرا که تصغیر اسم زائد بر حرف
که چهارم جا بیش نبود بر فعیل آید چنانکه معلوم شد و لام را بحال
گذاشتند و تصغیر مضارع هم همین باشد مگر در آن الف ساکن بسبب کسر
ماقبل یا گردد چنانکه می آید اُنْصُرْ امر حاضر معروف ماخوذ از تَنْصُرُ
مضارع حاضر معروف بعد حذف علامت مضارع یا بدو ساکن یا
و عین کلمه را مضموم همزه وصل مضموم در اول در آورند و اگر عین

مکسور بودی یا مفتوح همزهٔ وصل مکسور را اول در آورند و
و آخر را ساکن گردند در آخر حرف علت و نون اعرابی نبود
اگر بودی ساقط گردیدی اُنْصُرْ امر حاضر مجهول ماخوذ از مضارع
حاضر مجهول لام امر مکسور جازم در پنج محل بشرط نبودن حرف علت در آخر
و ساقط کنند نون اعرابی را از هفت محل و اول افزودند و آخر را ساکن کردند
که حرف علت نبود و در همان ساقط بیفتد بر همین قیاس است امر غائب
و متکلم معروف و مجهول لِتُنْصَرْ امر معروف مجهول ماخوذ از تنصر
مضارع حاضر معروف و مجهول لامی نهی ساقط کنند یا حرف علت از پنج محل
اگر باشد و نون را ساقط کنند و حرکت از انها و نون اعرابی را از هفت محل
و اول در آورند و آخر را ساکن کردند که حرف علت نبود و بر همین قیاس است
نهی غائب و متکلم معروف و مجهول مَا اَنْصَرَهُ فعل تعجب ماخوذ
از نصر در اول ما استفهامیه لاحق کردند و الف مفتوح بعد آن افزودند
و فا را ساکن کردند و عین و لام را بر حال گذاشتند و در آخر ضمیر مفعول آوردند
اَنْصِرْ بِهِ یا اَنْصَرَ الف مفتوح در اول آوردند و فا و لام را ساکن
کردند و عین را کسره دادند و یا در آخر افزودند مَنْصَرٌ اسم ظرف ماخوذ
از نصر مضارع حرف بعد حذف علامت مضارع مفتوح علامت اسم ظرف
بجایش آوردند عین مضموم را فتحه دادند کاهی عین را کسره دهند لام را تنوین که
از خواص اسم است مَنْصَرَانِ تثنیه منصر الف ماقبل مفتوح علامت
تثنیه در آخر افزودند و نون مکسور عوض اعرابست که در اخر بود و همچنین
در تمامی اسمای تثنیه مَنَاصِرُ تصغیر منصر بفتح میم مکسور و کسر صاد
تصغیر منصران بفتح میم مکسور حرف اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه
و سوم جای ساکن علامت تصغیر افزودند مَنَاصِرُ جمع تکسیر منصر
بفتح میم مکسور حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا الف جمع تکسیر
آوردند و عین را کسره دادند و لام را ضمه که درین وزن تنوین نیاید
جمع تکسیر آنست که بنای واحد و سالم نباشد مَنْصَرٌ اسم آله
ماخوذ از نصر مضارع بعد حذف علامت مضارع میم مکسور علامت
اسم آله بجایش آوردند عین را فتحه دادند که مضموم بود و در حالت کسره

نیز فتحه دهند و اگر فتحه باشد احتیاج بفتحه دیگر نیفتد و لام را تنوین و اگر یا
ماقبل مفتوح در آخر یا الف ماقبل مفتوح میان عین و لام افزودند و وزن
دیگر پیدا آید مَنَاصِرُ جمع تکسیر منصر و بیان بنا الیش گذشت مَنَاصِبُ
جمع تکسیر منصب حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا الف جمع
تکسیر آوردند و عین را کسره دادند و الف بعلت سکون ماقبل اگر دید
و لام را ضمه دادند که درین وزن نیز تنوین نیاید اَنْصَرُ اسم تفضیل
مذکر ماخوذ از ینصر بعد حذف علامت مضارع بجایش الف مفتوح
علامت اسم تفضیل آوردند و عین را فتحه دادند که در مضموم و مکسور العین
مفتوح باشد اگر مفتوح بود حاجت بفتحه دیگر نیفتد و لام را بر حال گذاشتند
که درین وزن هم تنوین نیاید اُنْصُرُ اسم تفضیل مؤنث ماخوذ از
ینصر بعد حذف علامت مضارع فا ساکن بود و از دیاد حرکت بسبب
انحطاط درجه مؤنث در مذکر مناسب نمود و لهذا بحث نبودن کسره آنرا
ضمه دادند تا ثقل ضمه قائم مقام ثقل زیادت حرف شود و عین را ساکن کردند که
سکون عین ثقل ضمه را ساقط گردد و بعد لام الف مقصوره علامت تانیث
افزودند و لام را فتحه دادند بمناسبت الف اُنْصَرَیَانِ تثنیه نصری الف تثنیه
در آخر و نون اعرابی مکسور بعد آن لاحق کردند چون الف ماقبل نون را مفتوح بود
مقصوره قابل حرکت نبود لهذا عوض یا آورده فتحه دادند اُنَیْصِرُ تصغیر
انصر اُنَیْصِرَانِ تصغیر نصری حرف اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه و سوم جا یای ساکن
علامت تصغیر افزودند و اول عین را کسره دادند و بر صیغه لام را بر حال گذاشتند
چنانکه تصغیر فعل در مذکر حرف اول را ضمه دادند و فعیل آید تصغیر فعل فعیلی چنانکه
جبلی جُبَیْلِی اُنْصُرُونَ جمع سالم انصر است که بنای واحد و سالم باشد و
علامت جمع سالم ماقبل مفتوح نون اعرابی در آخر افزودند این بمناسبت واو است
ضمه و زیرا که پیش از آن ضمه واو جمع سالم و مفتوح عوض عین لام
آید اَنَاصِرُ جمع تکسیر انصر واحد و سالم نباشد حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا الف
جمع ساختند و ماقبل حرف آخر کسره دادند و لام را بر حال گذاشتند اَنْصَارٌ جمع تکسیر نصیر
جمع نصیر ماقبل آخر فتحه دادند و الف مقصوره بعد حذف علامت زیادت کسره
حرف افزوده بودند بسبب انحطاط درجه مؤنث در جمع تکسیر حرکت کسره دادند اَنْصَارٌ

صرف صغیر واجب الحفظ

للمعلوم

نَصَرَ — يَنْصُرُ — يَنْصُرَانِ — يَنْصُرُونَ — تَنْصُرُ — تَنْصُرَانِ — يَنْصُرْنَ

لِيَنْصُرْنَ — فَهُوَ نَاصِرٌ — والتصغير منه نُوَيْصِرٌ — واسم المبالغة نَصِيرٌ — والتصغير منه نُصَيْرٌ — والمستقبل المؤكد لَيَنْصُرَنَّ

والتصغير منه نُصَيْرٌ

مَا نَصَرَ — لَا يَنْصُرُ — مَا يَنْصُرُ — لَمْ يَنْصُرْ — لَمَّا يَنْصُرْ — للمبالغة

نَصْرًا — والتصغير منه نُصَيْرًا — والمستقبل المؤكد لَيَنْصُرَنَّ — لَيَنْصُرَنَّ — لَيَنْصُرَنْ

يا رب يا عطاء دہ

مَا نَصَرَ — والمنفي منه مُنَيْصِيرٌ — لَا نَصَرَ — لَا يَنْصُرُ — مَا يَنْصُرُ

يا رب يا عطاء دہ يا بانده

لِتَنْصُرْ — اُنْصُرْ — الامر منه — لِيَنْصُرْ — لِيَنْصُرَا — لِيَنْصُرُوا — والمؤكد منه

لِيَنْصُرَنَّ — لِيَنْصُرَنَّ — لِيَنْصُرَنَّ — لِيَنْصُرَنَّ — لِيَنْصُرَنَّ — لِيَنْصُرَنَّ

لِتَنْصُرَنَّ — لِتَنْصُرَنَّ — لِتَنْصُرَنَّ — لِتَنْصُرَنَّ — لِتَنْصُرَنَّ — لِتَنْصُرَنَّ

يا رب يا عطاء دہ يا بانده

لَنْ يَنْصُرَ — لَمْ يَنْصُرْ — الامر منه — اُنْصُرْ — اُنْصُرَا — اُنْصُرُوا — اُنْصُرِي

اُنْصُرَنَّ — اُنْصُرَنَّ — اُنْصُرَنَّ — اُنْصُرَنَّ — اُنْصُرَنَّ — اُنْصُرَنَّ

والمنفي منه مَا نَصَرَ — مَا نَصَرَ — مَا نَصَرَ — مَا نَصَرَ — مَا نَصَرَ — مَا نَصَرَ

فَهُوَ مَنْصُورٌ — والتصغير منه مُنَيْصِيرٌ — نَصْرًا — والتصغير منه نُصَيْرًا — والمستقبل المؤكد لَيُنْصَرَنَّ — لَيُنْصَرَنَّ — لَيُنْصَرَنْ

يا رب يا عطاء دہ يا بانده

لَا نَصَرَ — لَا يُنْصَرُ — مَا يُنْصَرُ — لَمْ يُنْصَرْ — لَمَّا يُنْصَرْ — للمبالغة

لِيُنْصَرْ — لِيُنْصَرَا — لِيُنْصَرُوا — والمؤكد منه

لِيُنْصَرَنَّ — لِيُنْصَرَنَّ — لِيُنْصَرَنَّ — لِيُنْصَرَنَّ — لِيُنْصَرَنَّ — لِيُنْصَرَنَّ

والنهي عنه لا تنصر لا تنصرا لا تنصروا لا تنصري لا تنصرا لا تنصرن والمؤكد منه لا تنصرنّ

لا تنصرنّ لا تنصرنّ لا تنصرنّ لا تنصرنّ لا تنصرنّ لا تنصرنّ فعلا التعجب منه ما أنصره

وأنصر به الظرف منه مَنْصَرٌ والتثنية مَنْصَرَانِ والتصغير منهما مُنَيْصِرٌ ومُنَيْصِرَانِ

والجمع مَنَاصِرُ والآلة منه مِنْصَرٌ ومِنْصَرَةٌ ومِنْصَارٌ والتثنية مِنْصَرَانِ

ومِنْصَرَتَانِ ومِنْصَارَانِ والتصغير منهما مُنَيْصِرٌ ومُنَيْصِرَةٌ ومُنَيْصِيرٌ ومُنَيْصِرَانِ ومُنَيْصِرَتَانِ

ومُنَيْصِيرَانِ والجمع مَنَاصِرُ ومَنَاصِيرُ افعل التفضيل منه أنصرُ والمؤنث منه نُصْرَى

والتثنية أنصران ونُصْرَيَانِ والتصغير أُنَيْصِرُ ونُصَيْرَى وأُنَيْصِرَانِ ونُصَيْرَيَانِ

والجمع أنصرون وأناصرُ ونُصْرَيَاتٌ والتصغير أُنَيْصِرُونَ ونُصَيْرَيَاتٌ

باب دوم بروزن فَعَلَ يَفْعِلُ بفتح العين في الماضي وكسرها في الغابر

چون اَلضَّرْبُ وَالضَّرْبَةُ زدن وزدنی بر روی زمین و پدید کردن مثل اَلضَّرِيْبَةِ

ضَرَبَ يَضْرِبُ ضَرْبًا فَهُوَ ضَارِبٌ وَضُرِبَ يُضْرَبُ

ضَرْبًا فَهُوَ مَضْرُوْبٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ اِضْرِبْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ

لَا تَضْرِبْ اَلظَّرْفُ مِنْهُ مَضْرِبٌ وَالْاٰلَةُ مِنْهُ مِضْرَبٌ

وَمِضْرَبَةٌ وَمِضْرَابٌ وَتَثْنِيَتُهُمَا مَضْرِبَانِ وَمِضْرَبَانِ

وَالْجَمْعُ مِنْهُمَا مَضَارِبُ وَمَضَارِيْبُ اَفْعَلُ التَّفْضِيْلِ مِنْهُ

اَضْرَبُ وَالْمُؤَنَّثُ مِنْهُ ضُرْبٰى وَتَثْنِيَتُهُمَا اَضْرَبَانِ وَضُرْبَيَانِ

وَالْجَمْعُ مِنْهُمَا اَضْرَبُوْنَ وَاَضَارِبُ وَضُرَبٌ وَضُرْبَيَاتٌ

الفصل ششم القلب قلب کردن الظم وستم کردن الفصل جدا کردن

باب سیم بروزن فَعِلَ يَفْعَلُ بكسر العين في الماضي وفتحها في الغابر

چون السَّمْعُ والسَّمَاعُ شنیدن وگوش فرا داشتن تصریف سَمِعَ

يَسْمَعُ سَمْعًا فهو سَامِعٌ وسُمِعَ يُسْمَعُ سَمْعًا

فهو مَسْمُوعٌ الامر منه اِسْمَعْ والنهي عنه لَا تَسْمَعْ

الظرف منه مَسْمَعٌ والآلة منه مِسْمَعٌ ومِسْمَعَةٌ

ومِسْمَاعٌ وتثنيتها مِسْمَعَانِ ومِسْمَعَانِ والجمع منها

مَسَامِعُ ومَسَامِيعُ افعل التفضيل منه اَسْمَعُ والمؤنث منه

سُمْعَى وتثنيتها اَسْمَعَانِ وسُمْعَيَانِ والجمع منها

اَسْمَعُوْنَ وَاَسَامِعُ وَسَمْعٌ وَسَمْعَاتٌ اَلْعِلْمُ دانستن

اَلْفَهْمُ دریافتن اَلْحِفْظُ نگاه داشتن اَلشَّهَادَةُ گواهی دادن اَلْجَهْلُ

نادانستن بابِ چهارم بوزن فَعَلَ يَفْعَلُ

بفتح العین فیهما اَلْفَتْحُ گشادن تصریفه فَتَحَ

يَفْتَحُ فَتْحًا فَهُوَ فَاتِحٌ وَفُتِحَ يُفْتَحُ فَتْحًا فَهُوَ مَفْتُوحٌ

الامر منه اِفْتَحْ والنهی منه لَا تَفْتَحْ الظرف منه

مَفْتَحٌ والالة منه مِفْتَحٌ وَمِفْتَحَةٌ وَمِفْتَاحٌ

وتثنیتها مِفْتَحَانِ وَمِفْتَحَتَانِ والجمع منهما

مَفَاتِحُ وَمَفَاتِحَ افعل التفضیل منه اَفْتَحُ

والمؤنث منه فُتْحَى وتثنيهما أَفْتَحَانِ وفُتْحَيَانِ والجمع منهما

أَفْتَحُونَ وأَفَاتِحُ وفُتْحٌ وفُتْحَيَاتٌ المنع باز داشتن الضَّبْعُ

رگ

تنگ کردن الرَّفْعُ گرو داشتن الكَلْمُ پوست کشیدن بدانکه

کمان کشیدن

هر فعلیکه برین وزن آید بجای عین فعل یا لام فعل او حرفی باشد از حروف

حلق و حروف حلق شش است الحاء والخاء والعين والغين والهاء والهمزة

مجموع می آید خصه باندا آدکه برکن وابی یابی فشاد

باب پنجم بر وزن انحراج الحين نیز بدانکه این باب بسیار است

وبیشتر اسم فاعل این باب بر وزن منجل می آید چون انحراج والانحراج

بزرگ شدن الصَّوْلَةُ انحراج والانحراج گرفتن

أَكْرَمُ والنهي عنه لا تُكْرِمُ الظرف منه مَكْرَمٌ والآلة منه

مِكْرَمٌ ومِكْرَمَةٌ ومِكْرَامٌ وتثنيتهما مِكْرَمَانِ ومِكْرَمَانِ

والجمع منهما مَكَارِمُ ومَكَارِيمُ افعل التفضيل منه أَكْرَمُ

والمؤنث منه كُرْمَى وتثنيتهما أَكْرَمَانِ وكُرْمَيَانِ والجمع منهما

أَكْرَمُونَ وأَكَارِمُ وكُرْمٌ وكُرْمَيَاتٌ اَللُّطْفُ واللَّطَافَةُ

پاکیزه شدن اَلْقُرْبُ نزدیک شدن اَلْبُعْدُ دور شدن اَلْكَثْرَةُ

بسیار شدن اما ثلاثه وزن او کمتر آید از ابواب ست باب اول وزن

فَعِلَ يَفْعِلُ بكسر العين في ماضيه وفتحها في مضارعه

تَعْرِيفُ حَسِبَ يَحْسِبُ حَسْبًا وحِسَابًا فهو حَاسِبٌ وحُسِبَ

يَحْسَبُ حَسْبًا وحِسْبَانًا فهو محسوبٌ الامر منه اِحْسِبْ

والنهي عنه لا تَحْسِبْ الظرف منه مَحْسِبٌ والآلة منه مِحْسَبٌ

ومِحْسَبَةٌ ومِحْسَابٌ وتثنيتهما مَحْسِبَانِ ومِحْسَبَانِ والجمع منهما

مَحَاسِبُ ومَحَاسِيبُ افعل التفضيل منه أَحْسَبُ والمؤنث منه

حُسْبَى وتثنيتهما حُسْبَانِ وحُسْبَيَانِ والجمع منهما أَحْسَبُونَ

وأَحَاسِبُ وحُسَبٌ وحُسْبَيَاتٌ بدانكه صحيح ازين باب جز حَسِبَ

يَحْسِبُ ونَعِمَ يَنْعِمُ ديگر نيامده است النَّعْمُ والنَّعْمَةُ خوش عيش شدن

باب دوم بوزن فَعِلَ يَفْعَلُ بكسر العين في الماضي وفتحها في الغابر بدانكه

صحيح ازين باب جز فَضِلَ يَفْضَلُ ديگر نيامده است وبعضي حَضِرَ يَحْضَرُ

وَنَحْوُ يَنْحُو را نیز ازین باب گویند چون اَلْفَضْلُ افزون شدن غلبه کردن

تصریفه فَضَلَ يَفْضُلُ فَضْلًا فهو فَاضِلٌ وفُضِلَ يُفْضَلُ

فَضْلًا فهو مَفْضُولٌ الامر منه اُفْضُلْ والنهي منه لَا تَفْضُلْ

الظرف منه مَفْضَلٌ والآلة منه مِفْضَلٌ ومِفْضَلَةٌ ومِفْضَالٌ

وتثنيتهما مَفْضَلَانِ ومِفْضَلَانِ والجمع منهما مَفَاضِلُ و

مَفَاضِيلُ افعل التفضيل منه اَفْضَلُ والمؤنث منه فُضْلَى

وتثنيتهما اَفْضَلَانِ وفُضْلَيَانِ والجمع منهما اَفْضَلُونَ واَفَاضِلُ

وفُضْلَى وفُضْلَيَاتٌ اَلْحُضُورُ حاضر شدن باب سوم بروزن فَعُلَ

يَفْعُلُ بضم العين في الماضي وضمها في الغابر اگر مهموز باشد

که مضموم العین بود مستقبل او نیز مضموم العین آید مگر در صرف واحد

از معتل عین واوی مانند کُدْتُ وتَکادُ چون اَکُودُ واَکِیدُ وَدَةً

خواستن ونزدیک شدن تصریفه کادَ یَکادُ کَوْدًا وکَیْدُ وَدَةً فهو

کائِدٌ وکَیِدٌ یَکادُ کَوْدًا وکَیْدُ وَدَةً فهو مَکُودٌ الامر منه کُدْ و

النهی عنه لا تَکُدْ الظرف منه مَکادٌ والآلة منه مِکْوَدٌ

ومِکْوَدَةٌ ومِکْوادٌ وتثنیتهما مَکادانِ ومِکْوادانِ

والجمع منهما مَکادٍ ومَکاوِیدُ افعل التفضیل منه

اَکْوَدُ والمؤنث کُوْدَی وتثنیتهما اَکْوَدانِ وکُوْدَیانِ

والجمع منهما اَکْوَدُونَ واَکاوِدُ وکُوَدٌ وکُوْدَیاتٌ

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	كَادَ	يَكَادُ	كَوْدًا	وَكَيْدُوْدَةً	والتصغير منه
كُوَيْدًا	وَكُوَيْدُوْدَةً	والمستقبل المؤكد	لَيَكَادَنَّ	لَيَكَادَنَّ	والمنفي منه
مَا كَادَ	لَا كَادَ	لَا يَكَادُ	مَا يَكَادُ	لَنْ يَكَادَ	لَمْ يَكَدْ
فَمَا كَادَ	والتصغير منه	كُوَيْدٌ	والمجهول منه	كِيْدَ	يُكَادُ
كَوْدًا	وَكَيْدُوْدَةً	والتصغير منه	كُوَيْدًا	وَكُوَيْدُوْدَةً	والمستقبل المؤكد منه
لَيُكَادَنَّ	لَيُكَادَنَّ	والمنفي منه	مَا كِيْدَ	لَا كِيْدَ	لَا يُكَادُ
مَا يُكَادُ	لَنْ يُكَادَ	لَمْ يُكَدْ	فَهُوَ مَكُوْدٌ	والتصغير منه	مُكَيْدٌ
اَوْ مُكَيْدٌ	وجاء	مُكَيْوِيْدٌ	الامر منه	كَدْ	لِتُكَدْ
لِيَكَدْ	لِيُكَدْ	والمؤكد منه	كَادَنَّ	كَادَنَّ	لِتُكَادَنَّ
لِتُكَادَنَّ	لِيَكَادَنَّ	لِيَكَادَنَّ	لِيُكَادَنَّ	لِيُكَادَنَّ	والنهي منه
لَا تَكَدْ	لَا تَكَدْ	لَا يَكَدْ	لَا يُكَدْ	والمؤكد منه	لَا تَكَادَنَّ
لَا تَكَادَنَّ	لَا تُكَادَنَّ	لَا تُكَادَنَّ	لَا يَكَادَنَّ	لَا يَكَادَنَّ	لَا يُكَادَنَّ
لَا يُكَادَنَّ	فعلا التعجب	مَا اَكْوَدَهٗ	وَاَكْوِدْ بِهٖ	والتصغير منه بعض	مَا اُكَيْدَهٗ
وَاُكَيْدِ بِهٖ	وجاء	مَا اَكْيَوَدَهٗ	وَاَكْيَوِدْ بِهٖ	والظرف منه	مَكَادٌ
والتصغير منه	مُكَيْدٌ	والتثنية	مَكَادَانِ	وَمُكَيْدَانِ	والجمع
مَكَادُ	والآلة منه	مِكْوَدٌ	وَمِكْوَدَةٌ	وَمِكْوَادٌ	والتصغير منه
مُكَيْدٌ	وَمُكَيْدَةٌ	وَمُكَيْدٌ	اَوْ مُكَيْيِدٌ	وجاء	مُكَيْوِدٌ
وَمُكَيْوِدَةٌ	وَمُكَيْوِيْدٌ	والتثنية	مِكْوَدَانِ	وَمِكْوَدَتَانِ	وَمِكْوَادَانِ
وَمُكَيْدَانِ	وَمُكَيْدَتَانِ	وَمُكَيْدَانِ	اَوْ مُكَيْيِدَانِ	وجاء	مُكَيْوِدَانِ
وَمُكَيْوِدَتَانِ	وَمُكَيْوِيْدَانِ	والجمع	مَكَاوِدُ	وَمَكَاوِيْدُ	افعال التفضيل منه
اَكْوَدُ	والمؤنث منه	كُوْدَى	وتثنيتها	اَكْوَدَانِ	وَكُوْدَيَانِ
والتصغير منه	اُكَيْدٌ	وجاء	اُكَيْوِدٌ	كُوَيْدَى	وَاُكَيْدَانِ
وَاُكَيْوِدَانِ	وَكُوَيْدَيَانِ	والجمع	اَكْوَدُوْنَ	وَاَكَاوِدُ	وَكُوَيْدَيَاتٌ
وَكُوَيْدَيَاتٌ	والتصغير منه	اُكَيْدُوْنَ	وَاُكَيْوِدُوْنَ	وَكُوَيْدَيَاتٌ	تمت

بدانکه کُدْتَ در اصل کَوَدْتَ بود ضمه بر واو دشوار داشته نقل کرده بماقبل
دادند بعد از ازاله حرکت ماقبل واو را جهت اجتماع ساکنین افتاد بعد واو را بتا بدل
کردند و تا را در تا ادغام کردند کُدْتَ شد و تکاد در اصل تَکْوَدُ بود حرکت واو نقل کرده بماقبل دادند
پس از جهت فتحه ماقبل واو الف گشت تکاد شد و این لغت را بعضی از عرب نیز گویند
اما مشعب ثلاثی که در و حرف زائد نیز باشد بر دو گونه است یکی آنکه ملحق برباعی باشد
دوم آنکه ملحق برباعی نباشد اما آنکه ملحق برباعی نباشد نیز بر دو گونه است یکی آنکه در و
الف وصل در آید و دیگر آنکه در و الف وصل در نیاید اما آنکه در و الف وصل در آید آن نه باب است

باب اول بر وزن اِفْتِعَال چون اِجْتِنَاب پرهیز کردن تصریفه

اِجْتَنَبَ يَجْتَنِبُ اِجْتِنَابًا فَهُوَ مُجْتَنِبٌ وَاجْتُنِبَ يُجْتَنَبُ

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	اِجْتَنَبَ	يَجْتَنِبُ	اِجْتِنَابًا	والتصغير منه
جُنَيْبًا	والمستقبل المؤكد	لَيَجْتَنِبَنَّ	لَيَجْتَنِبَانِّ	والمنفي منه
مَا اجْتَنَبَ	لَا اجْتَنَبَ	لَا يَجْتَنِبُ	مَا يَجْتَنِبُ	لَنْ يَجْتَنِبَ
لَمْ يَجْتَنِبْ	فهو مُجْتَنِبٌ	والتصغير منه	مُجَيْنِبٌ	او جُنَيْبٌ
والمجهول	اُجْتُنِبَ	يُجْتَنَبُ	اِجْتِنَابًا	والتصغير منه
جُنَيْبًا	والمستقبل المؤكد	لَيُجْتَنَبَنَّ	لَيُجْتَنَبَانِّ	والمنفي منه
مَا اُجْتُنِبَ	لَا اُجْتُنِبَ	لَا يُجْتَنَبُ	مَا يُجْتَنَبُ	لَنْ يُجْتَنَبَ
لَمْ يُجْتَنَبْ	فهو مُجْتَنَبٌ	والتصغير منه	مُجَيْنِبٌ	او جُنَيْبٌ
الامر منه	اِجْتَنِبْ	لِتُجْتَنَبْ	لِيَجْتَنِبْ	لِيُجْتَنَبْ
والمؤكد منه	اِجْتَنِبَنَّ	اِجْتَنِبَانِّ	لِتُجْتَنَبَنَّ	لِيُجْتَنَبَانِّ
لِيَجْتَنِبَنَّ	لِيَجْتَنِبَانِّ	لِيُجْتَنَبَنَّ	لِيُجْتَنَبَانِّ	والنهي عنه
لَا تَجْتَنِبْ	لَا تُجْتَنَبْ	لَا يَجْتَنِبْ	لَا يُجْتَنَبْ	والمؤكد منه
لَا تَجْتَنِبَنَّ	لَا تَجْتَنِبَانِّ	لَا تُجْتَنَبَنَّ	لَا تُجْتَنَبَانِّ	لَا يَجْتَنِبَنَّ
لَا يَجْتَنِبَانِّ	لَا يُجْتَنَبَنَّ	لَا يُجْتَنَبَانِّ	فلا تجتنب	مَا اَشَدَّ اجْتِنَابَهُ
وَاَشَدَّ اجْتِنَابَهُ	والظرف منه	مُجْتَنَبٌ	والجمع	مُجْتَنَبَاتٌ
والتصغير منه	مُجَيْنِبٌ	او جُنَيْبٌ	ومُجَيْنِبَاتٌ	او جُنَيْبَاتٌ
	افعل التفضيل	اَشَدُّ اجْتِنَابًا	او اَكْثَرُ اجْتِنَابًا	

اِجْتِنَابًا فَهُوَ مُجْتَنَبٌ الامر منه اِجْتَنِبْ والنهی عنه لَا تَجْتَنِبْ

الْاِقْتِبَاسُ پاره نور چیدن الْاِقْتِنَاصُ صید کردن الْاِلْتِمَاسُ جستن

الْاِعْتِزَالُ یکسو شدن الْاِحْتِمَالُ برداشتن الْاِخْتِطَافُ ربودن

باب دوم بروزن اِسْتِفْعَال چون الْاِسْتِنْصَارُ طلب یاری کردن

اِسْتَنْصَرَ یَسْتَنْصِرُ اِسْتِنْصَارًا فَهُوَ مُسْتَنْصِرٌ واُسْتُنْصِرَ یُسْتَنْصَرُ

اِسْتِنْصَارًا فَهُوَ مُسْتَنْصَرٌ الامر منه اِسْتَنْصِرْ والنهی عنه لَا تَسْتَنْصِرْ

الْاِسْتِغْفَارُ آمرزش خواستن الْاِسْتِبْصَارُ پرسیدن الْاِسْتِفْسَارُ پرسیدن

وزائیدن الْاِسْتِخْلَافُ کسی را بجای خویش یا برای دیگران گردانیدن الْاِسْتِمْتَاعُ

برخورداری گرفتن کسی یا چیزی بدانکه این حروف را باز نمستعدی آمده

باب سوم بروزن انفعال چون الانفطار شکافته شدن بدانکه

بمعنی پیشتر

هر فعلیکه برین وزن آید لازم باشد مثل نفطر ینفطر انفطارا

فهو منفطر الامر منه انفطر والنهی عنه لا تنفطر

الانصراف باز گشتن الانقلاب برگشته شدن الانخفاض سبک شدن

الانسکاب شاد شدن باب چهارم بروزن افعلال بدانکه

این باب نیز لازم ست چون الاحمرار سرخ شدن تقریر فیه احمر یحمر

احمرارا فهو محمر الامر منه احمر احمر لا تحمر والنهی عنه

لا تحمر الاخضرار سبز شدن الاصفرار

زرد شدن الاغبرار گرد آلوده شدن الابلقاق ابلق شدن اسب

صرف صغیر واجب حفظ

المثبت المعروف	اِحْمَرَّ بِهٖ	يَحْمَرُّ بِهٖ	اِحْمَرَّا بِهٖ	والتصغير منه	حُمَيْرٌ بِهٖ
والمستقبل المؤكد	لَيَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَيَحْمَرَّنَّ بِهٖ	والمنفي منه	مَا احْمَرَّ بِهٖ	لَا احْمَرَّ بِهٖ
لَا يَحْمَرُّ بِهٖ	مَا يَحْمَرُّ بِهٖ	لَنْ يَحْمَرَّ بِهٖ	لَمْ يَحْمَرَّ بِهٖ	لَمَّا يَحْمَرَّ بِهٖ	لَمْ يَحْمَرِرْ بِهٖ
فهو مُحْمَرٌّ بِهٖ	والتصغير منه	مُحَيْمِرٌّ بِهٖ	مُحَيْمِرَّانِ بِهٖ	مُحَيْمِرُّوْنَ بِهٖ	مُحَيْمِرَّاتٌ بِهٖ
مُحَيْمِرٌّ بِهٖ	والمجهول	اُحْمُرَّ بِهٖ	يُحْمَرُّ بِهٖ	اِحْمُرَّا بِهٖ	والتصغير منه
مُحَيْمِرٌّ بِهٖ	والمستقبل المؤكد	لَيُحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَيُحْمَرَّنَّ بِهٖ	والمنفي منه	مَا احْمُرَّ بِهٖ
لَا احْمُرَّ بِهٖ	لَا يُحْمَرُّ بِهٖ	مَا يُحْمَرُّ بِهٖ	لَنْ يُحْمَرَّ بِهٖ	لَمْ يُحْمَرَّ بِهٖ	لَمَّا يُحْمَرَّ بِهٖ
لَمْ يُحْمَرِرْ بِهٖ	فهو مُحْمَرٌّ بِهٖ	والتصغير منه	مُحَيْمَرٌّ بِهٖ	مُحَيْمِرُّوْنَ بِهٖ	مُحَيْمِرَّاتٌ بِهٖ
مُحَيْمِرٌّ بِهٖ	والامر منه	اِحْمَرَّ بِهٖ	اِحْمَرِرْ بِهٖ	اِحْمَرَّا بِهٖ	لِيَحْمَرِرْ بِهٖ
لِيَحْمَرَّا بِهٖ	لِيَحْمَرُّوْا بِهٖ	لِتَحْمَرَّ بِهٖ	لِيَحْمَرَّا بِهٖ	لِيَحْمَرِرْنَ بِهٖ	والمؤكد منه
اِحْمَرَّنَّ بِهٖ	لِيَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لِتَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لِيَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لِتَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لِيَحْمَرَّنَّ بِهٖ
والنهي منه	لَا تَحْمَرَّ بِهٖ	لَا تَحْمَرَّا بِهٖ	لَا تَحْمَرِرْ بِهٖ	لَا تَحْمَرَّا بِهٖ	لَا تَحْمَرِرْنَ بِهٖ
لَا تَحْمَرِرْ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّ بِهٖ	لَا تَحْمَرَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرِرْ بِهٖ	لَا تَحْمَرَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّا بِهٖ
لَا يَحْمَرِرْ بِهٖ	والمؤكد منه	لَا تَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَا تَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّنَّ بِهٖ
لَا يَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّنَّ بِهٖ	لَا يَحْمَرَّنَّ بِهٖ	فعلا التعجب	مَا اَشَدَّ احْمِرَارَهٗ
وَاَشِدِّ بِاحْمِرَارِهٖ	والنهي منه	مُحْمَرٌّ بِهٖ	لَهُ مُحْمَرَّاتٌ	والتصغير منه	مُحَيْمِرٌّ بِهٖ
مُحَيْمِرٌّ بِهٖ	مُحَيْمِرٌّ بِهٖ	مُحَيْمِيْرٌ بِهٖ	حُمَيْرٌ بِهٖ	مُحَيْمِرَّاتٌ بِهٖ	مُحَيْمِرَّاتٌ بِهٖ
مُحَيْمِرَّاتٌ بِهٖ	مُحَيْمِيْرَاتٌ بِهٖ	حُمَيْرَاتٌ بِهٖ	افعل التفضيل	اَشَدُّ احْمِرَارًا بِهٖ	اَوْ اَكْثَرُ احْمِرَارًا بِهٖ

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	اِدْهَامٌّ بِهٖ	يَدْهَامُّ بِهٖ	اِدْهِيْمَامًّا بِهٖ	والتصغير منه	دُهَيْمِيْمًا بِهٖ
والمستقبل المؤكد	لَيَدْهَامَنَّ بِهٖ	لَيَدْهَامَنَّ بِهٖ	والنفي منه	مَا اِدْهَامَّ بِهٖ	لَا اِدْهَامَّ بِهٖ
لَا يَدْهَامُّ بِهٖ	مَا يَدْهَامُّ بِهٖ	لَنْ يَّدْهَامَّ بِهٖ	لَمْ يَدْهَامَّ بِهٖ	لَمْ يَدْهَامَّ بِهٖ	لَمْ يَدْهَامَّ بِهٖ
فهو مُدْهَامٌّ بِهٖ	والتصغير منه	مُدَيْهِمٌّ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ
وَدُهَيْمٌ بِهٖ	والجحد له	اُدْهُوْمَّ بِهٖ	يَدْهَامُّ بِهٖ	اِدْهِيْمَامًّا بِهٖ	والتصغير منه
دُهَيْمِيْمًا بِهٖ	والمستقبل المؤكد	لَيَدْهَامَنَّ بِهٖ	لَيَدْهَامَنَّ بِهٖ	والنفي منه	مَا اُدْهُوْمَّ بِهٖ
لَا اُدْهُوْمَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامُّ بِهٖ	مَا يَدْهَامُّ بِهٖ	لَنْ يَّدْهَامَّ بِهٖ	لَمْ يَدْهَامَّ بِهٖ	لَمْ يَدْهَامَّ بِهٖ
لَمْ يَدْهَامَّ بِهٖ	فهو مُدْهَامٌّ بِهٖ	والتصغير منه	مُدَيْهِمٌّ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ
وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَدُهَيْمٌ بِهٖ	والامر منه	اِدْهَامَّ بِهٖ	اِدْهَامَّ بِهٖ	اِدْهَامِمْ بِهٖ
لِتُدْهَامَّ بِهٖ	لِتُدْهَامَّ بِهٖ	لِتُدْهَامَّ بِهٖ	لِيَدْهَامَّ بِهٖ	لِيَدْهَامَّ بِهٖ	لِيَدْهَامِمْ بِهٖ
لِيُدْهَامَّ بِهٖ	لِيُدْهَامَّ بِهٖ	لِيُدْهَامَّ بِهٖ	والمؤكد منه	اِدْهَامَّنَّ بِهٖ	اِدْهَامَّنَّ بِهٖ
لِتُدْهَامَّنَّ بِهٖ	لِتُدْهَامَّنَّ بِهٖ	لِيَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لِيَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لِيَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لِيَدْهَامَّنَّ بِهٖ
والنهي عنه	لَا تَدْهَامَّ بِهٖ	لَا تَدْهَامَّ بِهٖ	لَا تَدْهَامِمْ بِهٖ	لَا تَدْهَامَّ بِهٖ	لَا تَدْهَامَّ بِهٖ
لَا تَدْهَامَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامِمْ بِهٖ	لَا يَدْهَامَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامِمْ بِهٖ
لَا يَدْهَامَّ بِهٖ	والمؤكد منه	لَا تَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لَا تَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لَا تَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لَا تَدْهَامَّنَّ بِهٖ
لَا يَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامَّنَّ بِهٖ	لَا يَدْهَامَّنَّ بِهٖ	فعل التعجب	مَا اَشَدَّ اِدْهِيْمَامَهٗ
وَاَشْدِدْ بِاِدْهِيْمَامِهٖ	الظرف منه	مُدْهَامٌّ بِهٖ	والمصدر منه	والتصغير منه	مُدَيْهِمٌّ بِهٖ
وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمَانٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمَانٌ بِهٖ
وَمُدَيْهِيْمَانٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمَانٌ بِهٖ	وَمُدَيْهِيْمَانٌ بِهٖ	افعل التفضيل منه	اَشَدُّ اِدْهِيْمَامًا بِهٖ	اَوْ اَكْثَرُ اِدْهِيْمَامًا

باب پنجم بروزن اِفْعِیْلَال چون اِدْهِیْمَام سخت سیاه شدن تصریفه

اِدْهَامَّ یَدْهَامُّ اِدْهِیْمَامًا فهو مُدْهَامٌّ الامر منه اِدْهَامَّ اِدْهَامِّ

اِدْهَامِّ والنهی عنه لَا تَدْهَامَّ لَا تَدْهَامِّ لَا تَدْهَامِّ الاسماء

گندم گون شدن اِکْبِیْتَاب کبیت شدن اب اِثْعِیْبَاب سفید

شدن اب اِصْحِیْرَار خشک شدن نبات اِسْحِیْرَار سرخ شدن بدن

این باب الذست باب ششم بروزن اِفْعِنْلَال چون اِخْشِیْشَان سخت

درشت شدن تصریفه اِخْشَوْشَنَّ یَخْشَوْشِنُّ اِخْشِیْشَانًا فهو مُخْشَوْشِنٌ

الامر منه اِخْشَوْشِنْ والنهی عنه لَا تَخْشَوْشِنْ الاخراق

درپاره شدن جامه اِخْلِیْلَاق نه شدن جامه اِمْلِیْلَاق شوشدن آب

الاحدیاب کوژپشت شدن با آنکه این باب هم لازم است و در قرآن شریف

نیامده است باب هفتم بر وزن افعوعال چون الاجلواذ شتافتن شتر لقمه

اجلوذ یجلوذ اجلواذا فهو مجلوذ الامر منه اجلوذ

والنهی عنه لا تجلوذ الاخرواط چوب تراشیدن الاعلواط

قلاده در گردن شتر بستن یقال اعلوط البعیر اذا تعلق بعنقه

قلادة با آنکه این باب هم لازم است و در قرآن شریف نیامده باب هشتم

بر وزن افاعل چون الاتاقل گران بار شدن و خود را گران بار ساختن

تفعل اتاقل یتاقل اتاقلا فهو متاقل الامر منه

بزیادت سه حرف یک الف قبل از آخر و یک میان فاء و عین و یک در آخر

اتاقل والنهی عنه لا تتاقل الاکاة کرم رسیدن و

درسانیدن الاِسْقَاطُ میوه از درخت افگندن الاِشَابَهُ

هم شکل شدن الاِصْتِلَاحُ با یکدیگر آشتی کردن باب نهم بر وزن

بمعنی صلح کردن

اِفْعَلَّ چون الاِطَّهُّرُ پاک شدن تفسیر فیه اِطَّهَّرَ یَطَّهَّرُ

اِطَّهُّرًا فهو مُطَّهِّرٌ الامر منه اِطَّهَّرْ والنهی عنه لَا تَطَّهَّرْ

الاِدَّمُّلُ جامه بر کشیدن الاِضْرِعْرَاءُ زاری کردن الاِجْنِبَابُ دور

شدن الاِدَّكُّرُ پند پذیرفتن و یاد کردن بدانکه اصل باب اِفَّاعَلَّ

و اِفْعَلَّ تَفَاعَلَ و تَفَعَّلَ بوده تا را ساکن کرده بفا بدل کردند و فا را در

فا ادغام نمودند از جهت مجانست و مخرج پس همزه وصل مکسور در اول او

در آوردند تا ابتدا بسکون لازم نیاید اِفَّاعَلَّ و اِفْعَلَّ شد اما آنکه در آلت وصل

در نیاید آنچه بابست باب اول بوزن اِفعال چون اَلْاِکْرَامُ گرامی کردن

تصریفه اَکْرَمَ یُکْرِمُ اِکْرَامًا فهو مُکْرِمٌ واُکْرِمَ یُکْرَمُ اِکْرَامًا

بزیادت یک حرف یعنی همزه قبل فا

فهو مُکْرَمٌ الامر منه اَکْرِمْ والنهی عنه لَا تُکْرِمْ اَلْاِسْلَامُ

مسلمان شدن و گردن نهادن بطاعت اَلْاِذْهَابُ بردن اَلْاِعْلَانُ

آشکارا کردن اَلْاِکْمَالُ تمام کردن با آنکه همزهٔ امر حاضر این باب وصلی نیست

بلکه همزهٔ قطعی ست که حذف کرده شده است از مضارع او یعنی یُکْرِمُ که در اصل

تُاَکْرِمُ بوده است از برای موافقت اُکْرِمُ که در اصل اُاَکْرِمُ بوده است همزه

ثانی از جهت اجتماع همزتین افتاد اُکْرِمُ شد باب دوم بوزن تفعیل چون

اَلتَّصْدِیْقُ گردانیدن تصدیقه صَدَّقَ یُصَدِّقُ تَصْدِیْقًا فهو مُصَدِّقٌ

وصُرِّفَ يُصَرَّفُ تَصْرِيفًا فهو مُصَرَّفٌ الامر منه صَرِّفْ

والنهي عنه لَا تُصَرِّفْ التَّكْذِيبُ دروغ زن داشتن

التَّقْدِيمُ پیش شدن و پیش کردن التَّمْكِينُ جای دادن التَّعْظِيمُ بزرگ داشتن

التَّعْجِيلُ شتابی کردن باب سوم بوزن تَفَعُّلٌ چون التَّقَبُّلُ پذیرفتن تصریفه

تَقَبَّلَ يَتَقَبَّلُ تَقَبُّلًا فهو مُتَقَبِّلٌ وتُقُبِّلَ يُتَقَبَّلُ تَقَبُّلًا

فهو مُتَقَبَّلٌ الامر منه تَقَبَّلْ والنهي عنه لَا تَتَقَبَّلْ التَّفَكُّهُ

میوه خوردن التَّلَبُّثُ درنگ کردن التَّعَجُّلُ شتافتن التَّبَسُّمُ دندان

سفید کردن بدانکه در باب تَفَعُّلٌ و تَفَاعُلٌ و تَفَعْلُلٌ هر جا که دو تا در اول کلمه بهم آیند

روا باشد که یکی را حذف کنند باب چهارم بوزن مُفَاعَلَةٌ چون المُقَاتَلَةُ

وَالْقِتَالُ بایکدیگر کارزار کردن تصریفه قَاتَلَ يُقَاتِلُ مُقَاتَلَةً وَقِتَالًا

بزیادت الف میان فاء و عین ۱۲

فَهُوَ مُقَاتِلٌ وَقُوتِلَ يُقَاتَلُ مُقَاتَلَةً وَقِتَالًا فَهُوَ مُقَاتَلٌ

الامر منه قَاتِلْ والنهی عنه لَا تُقَاتِلْ الْمُعَاقَبَةُ وَالْعِقَابُ

بایکدیگر عذاب کردن الْمُخَادَعَةُ وَالْخِدَاعُ فریفتن الْمُلَازَمَةُ وَالْمُلَازَمُ

فریب دادن

باهم لازم گرفتن الْمُبَارَكَةُ برکت گرفتن بخدای عز و جل یا بکسی یا بچیزے

برکت گرفتن بخدای یا بکسی یا بچیزے ۱۲

باب پنجم بروزن تَفَاعُلٌ چون التَّقَابُلُ بایکدیگر روبرو شدن تصریفه

تَقَابَلَ يَتَقَابَلُ تَقَابُلًا فَهُوَ مُتَقَابِلٌ وَتُقُوبِلَ يُتَقَابَلُ

تَقَابُلًا فَهُوَ مُتَقَابَلٌ الامر منه تَقَابَلْ والنهی عنه لَا تَتَقَابَلْ

التَّخَافُتُ بایکدیگر سخن پنهان گفتن التَّعَارُفُ بایکدیگر شناختن التَّكَاتُمُ

با یکدیگر فخر کردن اما باعی نیز دو گونه است یکی مجرد که دو حرف زائد نباشد

یعنی تاکیدن ۱۲

دوم منشب که دو حرف زائد هم باشد اما آنکه دو حرف زائد نباشد آن را

یک بابست این باب لازم و متعدی نیز آمده است باب اول بر وزن فعلة

چون البعثرة برانگیختن تصریفه بعثر یبعثر بعثرة فهو مبعثر

وبعثر یبعثر بعثرة فهو مبعثر الامر منه بعثر والنهی عنه

لا تبعثر الدحرجة بسیار گردانیدن العسکرة لشکر ساختن الفطرة

لشکر طیار کردن

پیل بستن الزعفرة رنگ کردن بزعفران اما باعی منشب که دو حرف زائد باشد

زعفرانی رنگ کردن

آن نیز دو گونه است یکی آنکه در همزه وصل باشد و دیگر آنکه در همزه وصل باشد اما آنکه

در همزه وصل نباشد نیز یک بابست و این باب لازم است در قرآن شریف نیامده است

باب اول بروزن تفعلل چون التسربل پیراهن پوشیدن تصریفه

تسربل یتسربل تسربلا فهو متسربل الامر منه تسربل والنهی عنه

لاتتسربل التبرقع برقعه پوشیدن التقهقر مقهور شدن التزندق

زندیق شدن التبختر ناز خرامیدن اما آنکه در وی همزهٔ وصل در آید آنرا

دو باب است و آن هر دو باب لازم است باب اول بروزن تفعنلل

چون الابنشاق شاد شدن تصریفه ابنشق یبنشق

ابنشاقا فهو مبنشق الامر منه ابنشق والنهی عنه

لاتبنشق الاحرنجام جمع شدن الابلداح

فراخ شدن جایگاه الاسلنطاح برقفا افتادن

الاعرنکاس سیاه شدن موی بدانکه این باب در قرآن شریف نیامده است

و گرد آمدن ۱۲ صراح

باب دوم بروزن افعلال چون الاشعرار موی بر تن خاستن تصریفه

والقشعریرة ۱۲

اقشعر یقشعر اقشعرارا فهو مقشعر الامر منه اقشعر

بزیادت الف قبل فا و تکرار لام ۱۲

اقشعر اقشعرر والنهی عنه لا تقشعر لا تقشعر لا تقشعرر

الاقمطرار سخت ناخوش شدن الاشعفرار پراگنده شدن الازمهرار

سرخ شدن چشم الاسمهرار سخت شدن خار الاشخرار بلند شدن

بدانکه این باب در قرآن شریف آمده است کما قال الله تعالی تقشعر

منه جلود الذین یخشون ربهم اما ثلاثی مشعب ملحق رباعی ست نیز

بر دو گونه است یکی آنکه ملحق رباعی مجرد باشد دوم آنکه ملحق رباعی مجرد نباشد

اما آنکه ملحق برباعی مجرد باشد آن رابعت بابست باب اول بروزن فَعْلَلَةٌ

بتکرار اللام چون اَلْجَلْبَبَةُ چادر پوشیدن تصریفه جَلْبَبَ

يُجَلْبِبُ جَلْبَبَةً فهو مُجَلْبِبٌ وجُلْبِبَ يُجَلْبَبُ جَلْبَبَةً

فهو مُجَلْبَبٌ الامر منه جَلْبِبْ والنهی عنه لا تُجَلْبِبْ

اَلْجَلْبَبَةُ ثلث ولیس هذا الباب فی القرآن

باب دوم بروزن فَعْنَلَةٌ بزیادة النون بین العین واللام چون

اَلْقَلْنَسَةُ کلاه پوشیدن تصریفه قَلْنَسَ يُقَلْنِسُ قَلْنَسَةً

فهو مُقَلْنِسٌ وقُلْنِسَ يُقَلْنَسُ قَلْنَسَةً فهو مُقَلْنَسٌ

الامر منه قَلْنِسْ والنهی عنه لا تُقَلْنِسْ ولیس فی القرآن

ونیست این باب در قرآن ۱۲

باب سوم بر وزن فوعلة بزيادة الواو بين الفاء والعين چون

الجَوْرَبَة پایتابه پوشیدن تصریفه جَوْرَبَ يُجَوْرِبُ جَوْرَبَةً

فهو مُجَوْرِبٌ وجُوْرِبَ يُجَوْرَبُ جَوْرَبَةً فهو مُجَوْرَبٌ

الامر منه جَوْرِبْ والنهي عنه لا تُجَوْرِبْ الجَوْرَبَة

سخت پیر شدن وليس في القرآن باب چهارم بر وزن فعولة

نیست این باب در قرآن ۱۲

بزيادة الواو بين العين واللام چون السَّرْوَلَة ازار پوشیدن

تصریفه سَرْوَلَ يُسَرْوِلُ سَرْوَلَةً فهو مُسَرْوِلٌ وسُرْوِلَ

يُسَرْوَلُ سَرْوَلَةً فهو مُسَرْوَلٌ الامر منه سَرْوِلْ والنهي عنه

لا تُسَرْوِلْ السَّرْوَلَة ازار پوشیدن وليس في القرآن

نیست این باب در قرآن ۱۲

باب پنجم بر وزن فَيْعَلَة بزيادة الياء بين الفاء والعين چون

الخَيْعَلَة پیراهن بی آستین و شیدن تصریفه خَيْعَلَ يُخَيْعِلُ

خَيْعَلَةً فهو مُخَيْعِلٌ وخُوْعِلَ يُخَيْعَلُ خَيْعَلَةً فهو مُخَيْعَلٌ

الامر منه خَيْعِلْ والنهي عنه لا تُخَيْعِلْ الخَيْسَنَة گاو شدن

يقال ان الياء فيه مبدلة من الهمزة الصَّيْطَرَة برگماشته شدن

وجد في القرآن كما قال الله تعالى لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ بدانکه خُوْعِلَ

باصل خُيْعِلَ بود واجب ضمه ماقبل یاء او گشت خُوْعِلَ شد باب ششم

بروزن فَعْيَلَة بزيادة الياء بين العين واللام چون الشَّرْيَفَة

افزونی برگمای گشت بر وزن تصریفه شَرْيَفَ يُشَرْيِفُ

شَرِيفَةً فهو مُشَرِّيفٌ وشُرِّيفَ يُشَرِّيفُ شَرِّيفَةً

فهو مُشَرَّيفٌ الامر منه شَرِّيفْ والنهي عنه لا تُشَرِّيفْ

الجزيلة زرادون وليس في القرآن باب فَعْلَلَة بروزن سَفَرْجَلَة

بزيادة الالف المبدلة من الياء بعد اللام چون كَلْسَاةٌ

كلاه پوشيدن اصله قَلْسَيَةٌ فانقلبت الياء الفا لتحركها

وانفتاح ما قبلها تصريفه قَلْسَى يَقْلَسِي قَلْسَاةً

فهو مُقَلْسٍ وقُلْسِيَ يُقْلَسَى قَلْسَاةً فهو مُقَلْسَى

الامر منه قَلْسِ والنهي عنه لا تَقْلَسِ الجحاة گردن

وليس في القرآن يَقْلَسِي در اصل يَقْلَسْيِي بود ضمه بر يا

دشوار داشته ساکن کردند یُقْلِسِي شد مُقْلِس در اصل
مُقْلِسِي بود ضمه یا دشوار داشته ساکن کردند التقای ساکنین شد میان
یا تنوین یا افتاد مُقْلِس شد قُلِسِي بر اصل خود است یُقْلِسُ در اصل
یُقْلِسُ بود یا متحرک ماقبلش مفتوح یا الف گشت یُقْلِسا شد مُقْلِسا
در اصل مُقْلِسَا بود یا از جهت فتحه ماقبل بالف بدل کردند التقای ساکنین شد
میان الف و تنوین الف افتاد مُقْلِسًا شد قُلِس در اصل قُلِسِي بود یا
بعلامت جزمی افتاد قُلِس شد لا تُقْلِس در اصل لا تُقْلِسِي بوده است
اینجا نیز یا بعلامت جزمی افتاد لا تُقْلِس شد اما آنکه ملحق بر باعی نشسته باشد
آن نیز دو گونه است یکی آنکه ملحق به تنکحرة باشد دوم آنکه ملحق به جحمرش

باشد اما آنکه ملحق بمدحرج باشد آنرا هشت باب است باب اول بوزن

تفعلل بزیادة الفا قبل الفاء وتکرار اللام چون التجلبب چادر پوشیدن

تصریفه تجلبب یتجلبب تجلببا فهو متجلبب الامر منه

تجلبب والنهی عنه لا تتجلبب التنمر گرد آلوده شدن و نمر

فی القرآن باب دوم بوزن تفعنل بزیادة التاء قبل الفاء والنون

بین العین واللام چون التقلنس کلاه پوشیدن تصریفه تقلنس

یتقلنس تقلنسا فهو متقلنس الامر منه تقلنس

والنهی عنه لا تتقلنس ولیس فی القرآن باب سوم بوزن تمفعل

بزیادة التاء والمیم قبل الفاء چون التمسکن حالت خواری پیدا کردن

تصریفہ تمسکن یتمسکن تمسکنا فہو متمسکن الامر منہ تمسکن

والنہی عنہ لا تتمسکن المندیل مسح کردن دست بمندیل یقال تمندل

الرجل اذا مسح بید المندیل اعلم ان ہذا الباب شاذ

بل من قبیل الغلط علی توہم المبدل اصلا باب چہارم بروزن

تفعلۃ بزیادۃ التاء قبل الفاء وبعد اللام چون التعفرۃ

عفرت شدن یقال تعفرت الرجل اذا صار عفریتا ای خبیثا

تصریفہ تعفرت یتعفرت تعفرتا فہو متعفرت الامر منہ تعفرت

والنہی عنہ لا تتعفرت اعلم ان ہذا المثال غریب ولیس فی القرآن

باب پنجم بروزن تفوعل بزیادۃ التاء قبل الفاء والواو بین الفاء والعین

چون التجورب پاتیابه پوشیدن تصریفه تجورب یتجورب
تجوربا فهو متجورب الامرمنه تجورب والنهی عنه لاتجورب
التکوش بسیار شدن ولیس فی القرآن باب ششم بروزن تفعول
بزیادة التاء قبل الفاء والواو بین العین واللام چون التسرول
ازار پوشیدن تصریفه تسرول یتسرول تسرولا فهو متسرول
الامرمنه تسرول والنهی عنه لاتتسرول التدحور گذشتن
شب ولیس فی القرآن باب هفتم بروزن تفیعل بزیادة التاء قبل
الفاء والیاء بین الفاء والعین چون التخیعل بیرون بی آستین پوشیدن
تصریفه تخیعل یتخیعل تخیعلا فهو متخیعل الامرمنه

یا بعد الف افتاد پس همزه گشت اِسلِنقاءً شد تصریفه اِسلَنقَی

یَسلَنقِي اِسلِنقاءً فهو مُسلَنقٍ الامهنه اِسلَنقِ والنهی عنه

لاتسلَنقِ الاِسلِنقاءُ نمایه کردن خواب بر مردم بدان اَلحقَكَ اللهُ تعالی

خدای برتر شامل گرداند

بالصالحین که الحاق در لغت بمعنی رسیدن و در رسانیدن است

انبوه کاران ۱۲

و در اصطلاح اهل صرف آنست که در کلمه حرفی زیاده کنند تا آن کلمه بوزن

کلمه دیگر شود از برای آنکه معامله که با ملحق به کرده شود با ملحق نیز کرده آید و

شرط الحاق آنست که مصدر ملحق با مصدر ملحق به موافق باشد نه مخالف

تذکره

اما آنکه ملحق به اقشعر باشد مصنف رحمه الله آنرا ترک فرموده چار باب

باب اول بروزن اِفْعِلَالٌ بزیادة همزة الوصل واللامین

الاخیرین چون اِبْیِضَاضٌ سخت سپید شدن تصریفه اِبْیَضَّ

یَبْیَضُّ اِبْیِضَاضًا فهو مُبْیَضٌّ الامر منه اِبْیَضِضْ

اِبْیَضِضْ اِبْیَضِضْ والنهی عنه لَا تَبْیَضَّ لَا تَبْیَضِضْ لَا تَبْیَضِضْ

باب دوم بروزن اِفْعِیْلَالٌ بزیادة الهمزة قبل الفاء والواو بعد العین

وتکرار اللام چون اِعْیِنْجَاجٌ شتابی کردن اصلش اِعْتِوْجَاجٌ

بود واو ساکن بکسر ماقبل یا گردید تصریفه اِعْتَوْجَّ یَعْتَوِجُّ اِعْتِیْجَاجًا

فهو مُعْتَوِجٌّ الامر منه اِعْتَوِجَّ اِعْتَوِجَّ اِعْتَوِجَّ والنهی عنه

لَا تَعْتَوِجَّ لَا تَعْتَوِجَّ لَا تَعْتَوِجَّ این باب را نیز سیبویه ذکر نفرموده لیکن

خلیل در کتاب العین مذکور نموده باب سوم بروزن اِفْعِنْلَالٌ بزیادة الالف

قبل الفاء والهمزة بعد العین وتکرار اللام چون اِسْمِیْدَادٌ بزیادة سین

از خشم تصریفه اِسْمَادَّ یَسْمَئِدُّ اِسْمِیْدَادًا فهو مُسْمَئِدٌّ

الامر منه اِسْمَئِدَّ اِسْمَئِدِّ اِسْمَادِدْ والنهی عنه لَا تَسْمَئِدَّ

لَا تَسْمَئِدِّ لَا تَسْمَادِدْ باب چهارم بروزن اِفْوِعْلَالٌ بزیادة

همزة الوصل قبل الفاء والواو بعدها وسکون اللام چون

اِلْکِوْهَدَّادٌ رنج و تعب رسیدن تصریفه اِلْکَوْهَدَّ یَلْکَوْهِدُّ

اِلْکِوْهِدَادًا فهو مُلْکَوْهِدٌّ الامر منه اِلْکَوْهِدَّ اِلْکَوْهِدِّ

اِلْکَوْهِدِدْ والنهی عنه لَا تَلْکَوْهِدَّ لَا تَلْکَوْهِدِّ لَا تَلْکَوْهِدِدْ

تتمۂ ابواب مزید ثلاثی با ہمزۂ وصل و غیر ملحق

منجملہ ابواب مذکورہ مصنف نہ باب در کتاب تحریر فرمودہ چہار باقی کہ در کتب معتبرہ است
شاید بسبب قلت آنہا ذکر نمودہ باب پنجم بروزن اِفْعِیَّال بزیادۃ
ہمزۃ الوصل قبل الفاء والیاء المشددۃ بعد العین چون
اِلْاِهْبِیَّاخ برفتار ہیچی رفتن وآن نوعی از خرامان رفتاری ست
تصریف اِهْبِیَّخَ یَهْبِیَّخُ اِهْبِیَّاخًا فہو مُهْبِیَّخٌ
الامر منہ اِهْبِیَّخْ والنہی عنہ لَا تَهْبِیَّخْ
باب یازدہم بروزن اِفْتِعَال بزیادۃ ہمزۃ الوصل قبل الفاء والتاء
بعد العین چون اِلْاِسْتِلَام بسون سنگ را باب یابد
تصریف اِسْتَلَمَ یَسْتَلِمُ اِسْتِلَامًا فہو مُسْتَلِمٌ واُسْتُلِمَ
یُسْتَلَمُ اِسْتِلَامًا فہو مُسْتَلَمٌ الامر منہ اِسْتَلِمْ والنہی عنہ لَا تَسْتَلِمْ

باب دوازدهم بروزن اِفْعِیلَاء بزیادة همزة الوصل قبل الفاء و

الواو بعد العین والیاء بعد اللام چون اِذْلِیلَاء سرعت نمودن

تا کار فوت نشود تصریفه اِذْلَوْلَی یَذْلَوْلِی اِذْلِیلَاءً

فهو مُذْلَوْلٍ الامر منه اِذْلَوْلِ والنهی عنه

لَا تَذْلَوْلِ باب سیزدهم بروزن اِسْتِلْقَاء بزیادة همزة

الوصل قبل الفاء والتاء قبل العین والهمزة بعد اللام چون

الاِسْتِلْقَاء بر پشت خفتن تصریفه اِسْتَلْقَأَ یَسْتَلْقِئُ اِسْتِلْقَاءً

فهو مُسْتَلْقِئٌ الامر منه اِسْتَلْقِئْ والنهی عنه لَا تَسْتَلْقِئْ

منشعب منظوم

بعد حمد خدا و نعت رسول	کوشش کن از من کلام جهول
فعل زان رو که از حروف اصول	شد مرکب دو نوع شد منقول

موجزش میکنم بنظم بیان
هر یکی این دو قسم را ای یار
پس ثلاثی مجرد ست دو قسم
مطرد شد به پنج باب علم
شاذ زانیست زائد از سه باب
پس ثلاثی مزید را شانیست
غیر ملحق تو او لا بنگر
یا نیاید تو بعد ازین دریاب
اجتناب ست و دیگر استنصار
باز اخشوشن ست و افعوعال
نهم اطمئنان آمد آن بی فصل
پنج باب ست اولین اکرام
چار مین را مقاتلة بشمار
پس رباعی مجرد از زائد
بر دو گونه مزید فیه بدان
لیک آن قسم اولین ای یار
دومین قسم را تو ای دلبر
پس ثلاثی مزید فیه که او

یک ثلاثی دگر رباعی دان
چون مجرد مزید فیه شمار
مطرد شاذ دان تو آنرا اسم
نصر و ضرب و سمع و فتح و کرم
حسب و فضل ست کاظم دریاب
بار باعی ست ملحق و یا نیست
همزهٔ وصل آیدش بر سر
کان در آید ازو بود نه باب
انفطار احمر ارثه احمرار
هشتم اناقل ای جوان در حال
وانکه باید بروز همزهٔ وصل
باز تکریر و پس تقبل نام
ترجمین ست تقاتل
غیر یک باب بعثرة ناید
یک مع حرف وصل یک بی آن
باب احرنجم ست و اقشعرار
غیر باب تدحرج مسمر
بار باعی ست ملحق از دو گو

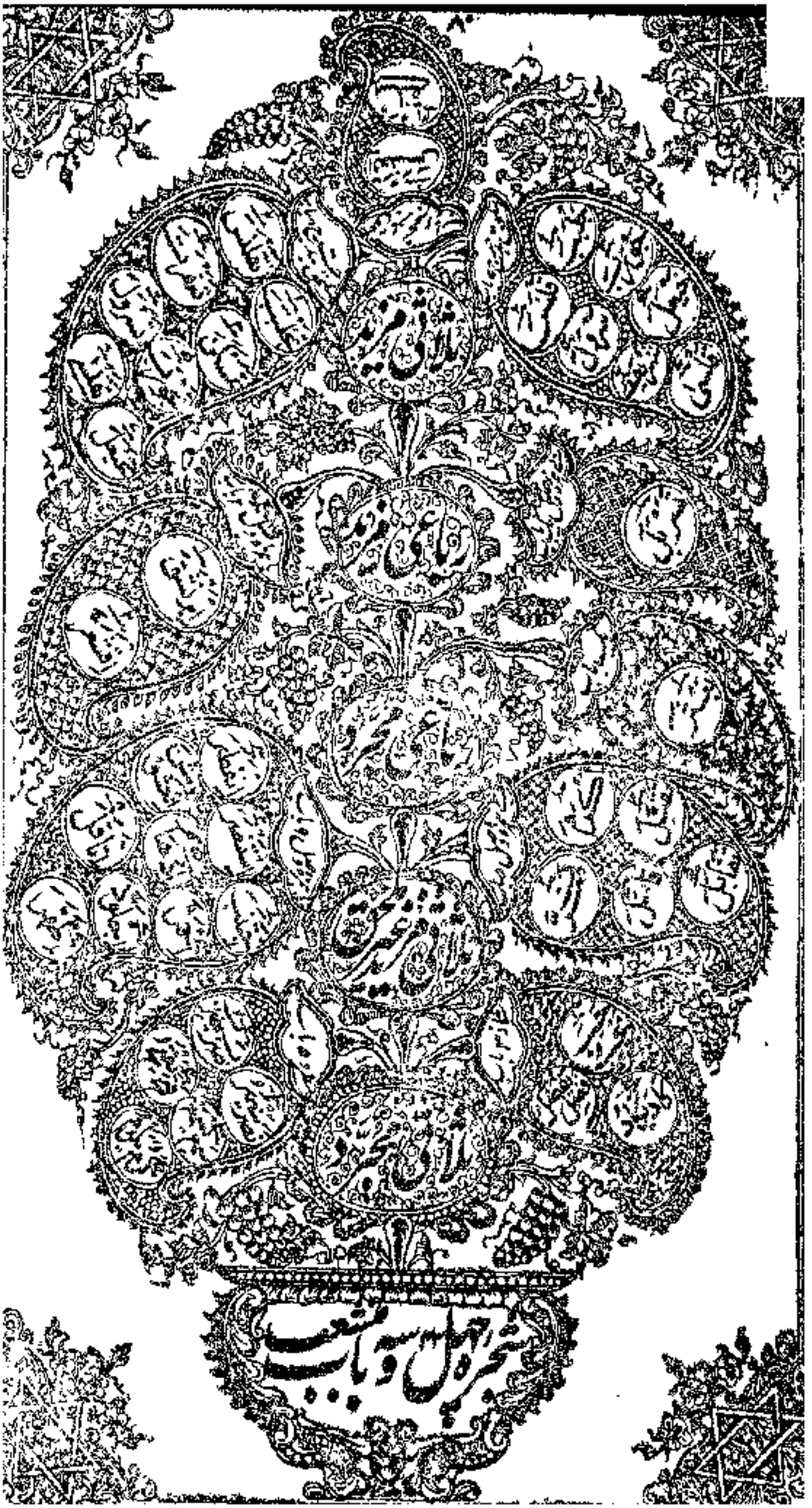
شجرهٔ چهل و سه باب مشتمل

اشتہار

یہ کتاب مجموعہ میزان و شعب کہ بجنت شاقہ بفوائد
کثیرہ از حسنِ سعی مولوی عبد العلی صاحب جدید
طیار ہوئی بموجب قانون ستمبر ۱۸۴۷ء داخل
بہی رجسٹری گورنمنٹ ہوئی
کوئی صاحب بدون اجازت
اور مالک کے قصد
چھاپنے کا
نہ کریں

ما شاء الله لا قوة الا بالله

بتوفیق خالق حرکات و سکنات و مصرف افعال کائنات نسخهٔ مفیدهٔ کارآمد یعنی

باهتمام حاجی محمد عبدالرحمن بن حاجی محمد روشن خان تربیت یافتهٔ خدمت ارمغظم محمد صدیق خان مغفور

در مطبع نظامی واقع کانپور بزیور طبع آراسته گردید

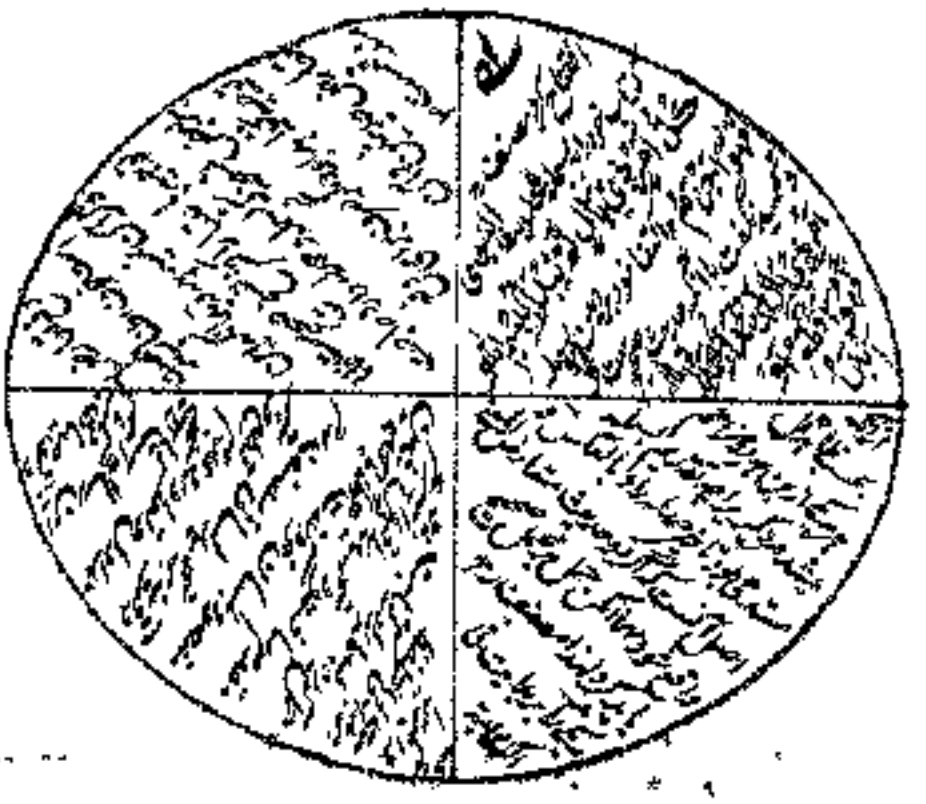

بسم الله الرحمن الرحيم

بدان ایدک الله تعالی فی الدارین که کلمات لغت عرب

قوت دهد ترا خدای برتر در دین و دنیا ۱۲

بر سه قسم است اسم و فعل و حرف اسم چون رجل

و علو و فعل چون ضرب و دحرج و حرف چون من

و الی تصریف در لغت گردانیدن چیزیست از حالی بحالی

و در اصطلاح علمای صرف عبارتست از گردانیدن یک کلمه

بسوی صیغهای مختلفه تا حاصل شود از آن معنیهای متفاوت

وتصریف در اسم اندک باشد چون رَجُلٌ رَجُلانِ رِجالٌ رُجَیلٌ وتصریف

در فعل بیشتر باشد چون ضَرَبَ ضَرَبا ضَرَبوا اَلَّذی یَضرِبُ یَضرِبانِ یَضرِبونَ تا آخر

وتصریف در حرف نباشد زیرا که در حرف تصریف نیست

فصل اسم را سه بناست ثلاثی و رباعی و خماسی و هر یکی ازین بناها

بر دو وجهست یکی مجرد از زوائد یعنی همه حروف وی اصلی باشد

و دیگر مزید فیه که در وی حرف زائد باشد و فعل را دو بناست ثلاثی

و رباعی و هر یکی ازین دو بنا مجرد باشد و مزید فیه بران قیاس که دانسته شد اسم

فصل میزان در شناختن حروف اصلی از حروف زائد فا و عین و

لام است پس هر حرفیکه در مقابلهٔ یکی ازین حروف ثلثه باشد اصلی بود

چون رَجُلٌ که بر وزن فَعَلٌ است و نَصَرَ که بر وزن فَعَلَ است

و هر حرفیکه در مقابلهٔ اینها نباشد زائد بود چون ضَارِبٌ و نَاصِرٌ

که بر وزن فَاعِلٌ است و یَنصُرُ و یَطلُبُ که بر وزن یَفعُلُ است

فصل لام یکبار مکرر شود و در خماسی هم دو بار چنانکه معلوم گردد

فصل اسم ثلاثی مجرد را ده صیغه است فَلْسٌ فَرَسٌ کَتِفٌ

عَضْدَرٌ جبر عَنْبَرٌ ابل قُفْلٌ صُرَدٌ عُنُقٌ و مزید فیه وی بسیار است

و اسم رباعی مجرد را پنج صیغه است جعفر دِرْهَمٌ زِبْرِجٌ بَرْثَنٌ

قِمَطْرٌ و مزید فیه وی کمتر است و اسم خماسی مجرد را چهار صیغه است

سَفَرْجَلٌ قُذَعْمِلٌ جَحْمَرِشٌ قِرْطَعْبٌ و مزید فیه وی

بغایت اندک است و اوزان او پنجست عَضْرَفُوطٌ قَبَعْثَرٌ

قِرْطَبُوسٌ خُزَعْبِيلٌ خَنْدَرِيسٌ فعل ثلاثی مجرد را سه صیغه است

نَصَرَ عَلِمَ و شَرُفَ و مزید فیه وی بسیار است چنانکه باید

و فعل رباعی مجرد را یک بناست چون دَحْرَجَ

بروزن فَعْلَلَ و مزید فیه وی اندک است چنانکه مذکور شود

فصل در اسمی و فعلی که در حروف اصول وی حرف علت و

همزه و تضعیف نباشد آنرا صحیح و سالم خوانند چون رَجُلٌ و

هرچه در وی همزه باشد آنرا مهموز خوانند چون آمَرَ و آمَرَ

هرچه در وی تضعیف باشد یعنی دو حرف اصلی وی از یک جنس

باشد آنرا مضاعف خوانند چون مَدَّ و مَدَّ و هرچه در وی

حرف علت باشد که آن واو است و یا و الفیکه منقلب باشد
از واو و یا آنرا معتل خوانند پس اگر حرف علت بجای فا بود
آنرا معتل الفا و مثال گویند چون وَعَدَ و وَعَدَ و اگر بجای عین
بود آنرا معتل العین و اجوف خوانند چون قَوَلَ و قَالَ و اگر بجای
لام بود آنرا معتل اللام و ناقص خوانند چون رَمَیَ و رَمَی
و اگر در معتل دو حرف علت باشد آنرا لفیف خوانند پس اگر حرف
علت بجای فا و لام باشد آنرا لفیف مفروق خوانند چون
وَقَایَ وَوَقَی و اگر در مقابله عین و لام باشد آنرا لفیف مقرون خوانند
چون حَیَّ و طَوَیَ پس مجموع اسما و افعال بر هفت نوع بود سه
صحیح است و مثال است و صاعف لفیف و ناقص و مهموز و اجوف
و احوال هر یکی از ایشان در کتاب روشن گردد بعون الله تعالی و حسن توفیقه

فصل

(بیان ابواب و تصاریف آنها ۱۲)

دانسته شد که فعل ثلاثی مجرد را سه صیغه است فَعَلَ فَعِلَ فَعُلَ
و این هر سه فعل ماضی است و فعل ماضی آنست که دلالت کند بر زمان گذشته و
بر یکی از سه صیغه مستقبل آنست که دلالت کند بر زمان آینده و مستقبل فعل سه است

يفعل چون نصر ينصر و يفعل چون ضرب يضرب و يفعل
چون منع يمنع و مستقبل فعل دو است يفعل چون علم يعلم
و يفعل چون حسب يحسب و مستقبل فعل يكيست يفعل
چون شرف يشرف پس مجموع ابواب ثلاثی كه ماضی او مجرد است از
حروف زوائد شش ست فعل يفعل و فعل يفعل و فعل يفعل
و اين سه باب را اصول خوانند كه حركت عين مستقبل مخالف حركت عين
ماضی ست و فعل يفعل و فعل يفعل و فعل يفعل و اين سه باب را فروع
خوانند زيرا كه حركت عين مستقبل موافق حركت عين ماضی ست

فصل فعل ثلاثی مزيد فيه را ده باب مشهور ست باب افعال افعل
يفعل افعالا چون اكرم يكرم اكراما باب تفعيل فعل يفعل تفعيلا
چون صرف يصرف تصريفا باب مفاعلة فاعل يفاعل مفاعلة
چون ضرب يضارب مضاربة و در ماضی هر يكی ازين سه باب يك حرف
زائد ست باب افتعال افتعل يفتعل افتعالا چون اكتسب يكتسب
اكتسابا باب انفعال انفعل ينفعل انفعالا چون انصرف ينصرف انصرافا

باب تفعّل تفعّلا تفعّلا چون تصرّف یتصرّف تصرّفا

باب تفاعل تفاعل تفاعلا چون تضارب یتضارب تضاربا

باب افعلال افعلّ یفعلّ افعلالا چون احمرّ یحمرّ احمرارا

و در ماضی هر یکی ازین پنج باب دو حرف زائد است باب افعیلال

افعالّ یفعالّ افعیلالا چون احمارّ یحمارّ احمیرارا باب

استفعال استفعل یستفعل استفعالا چون استخرج یستخرج

استخراجا و در ماضی هر یکی ازین دو باب سه حرف زائد است

فصل ماضی فعل رباعی مجرد را یک بناست چنانکه مذکور شد و مستقبل او نیز

یکیست فعلل یفعلل فعللة و فعلالا چون دحرج یدحرج

دحرجة و دحراجا و مزید فیه وی را سه بابست باب تفعلل تفعلل

یتفعلل تفعللا چون تدحرج یتدحرج تدحرجا و در ماضی این باب حرف

زائد است باب افعنلال افعنلل یفعنلل افعنلالا چون احرنجم یحرنجم

احرنجاما باب افعلال افعلّل یفعلّل افعلالا چون اقشعرّ

یقشعرّ اقشعرارا و در ماضی هر یک ازین دو باب دو حرف زائد است

فصل اسم بر دو گونه است مصدر و غیر مصدر مصدر آنست که
از وی چیزی اشتقاق کرده شود و در آخر معنی فارسی وی دال و نون
یا تا و نون باشد چون اَلضَّرْبُ زدن و اَلْقَتْلُ کشتن فعل ماضی
و مضارع و امر و نهی و جحد و نفی و اسم فاعل و اسم مفعول
و اسم زمان و اسم مکان و اسم آله و اسم تفضیل از مصدر مشتق اند

فصل فَعَلَ یَفْعَلُ از صحیح اَلنَّصْرُ یاری کردن ماضی وی چهارده مثال
بوشش غایب را بود سه از آن مذکر را چون نَصَرَ نَصَرَا نَصَرُوا
و سه از آن مؤنث را چون نَصَرَتْ نَصَرَتَا نَصَرْنَ و شش مخاطب را بود
سه از آن مذکر را چون نَصَرْتَ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُمْ و سه از آن مؤنث را
چون نَصَرْتِ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُنَّ و دو از آن حکایت نفس متکلم را بود چون
نَصَرْتُ نَصَرْنَا مستقبل را نیز چهارده مثال بود چنانکه در ماضی
دانسته شد چون یَنْصُرُ یَنْصُرَانِ یَنْصُرُونَ تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ
یَنْصُرْنَ تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ تَنْصُرُونَ تَنْصُرِینَ تَنْصُرَانِ تَنْصُرْنَ
اَنْصُرُ نَنْصُرُ و دیگر ابواب بجگانه همین قیاس بود ضَرَبَ ضَرَبَا

ضَرَبُوا تا آخر عَلِمَ عَلِمُوا تا آخر مَنَعَ مَنَعُوا تا آخر
حَسِبَ حَسِبُوا تا آخر شَرُفَ شَرُفُوا تا آخر
و مستقبل چون يَضْرِبُ يَضْرِبَانِ يَضْرِبُونَ تا آخر يَعْلَمُ
يَعْلَمُونَ تا آخر يَمْنَعُ يَمْنَعَانِ يَمْنَعُونَ تا آخر يَحْسِبُ
يَحْسِبَانِ يَحْسِبُونَ تا آخر يَشْرُفُ يَشْرُفَانِ يَشْرُفُونَ تا آخر

فصل فعل مستقبل را از فعل ماضی گیرند بزیادتی یکحرف از
اول وی و این حروف را حروف مضارعه خوانند و این حروف
باشد در چهار باب سامعی آن چهار حرف بود افعل یفعل و فعّل
یفعّل و فاعل یفاعل و فعلل یفعلل که درین چهار باب مضموم باشد
و فعل مستقبل بمعنی حال و استقبال آید چنانکه نَصَرَ و یَنْصُرُ
و هرگاه در وی لام مفتوح در آید معنی حال را بود چون لَيَضْرِبَنِّي
آن یکبر و لَيَحْزُنُنِي الآية و اگر سین یا سوف در آید چون سَيَنْصُرُ
و سَوْفَ يَنْصُرُ استقبال را بود یعنی قریبست که یاری خواهد کرد

فصل بدانکه الف در نصر اعلامست ثنیه کرده فاعل

وواو در نَصَرُوا علامت جمع مذکر و ضمیر فاعل ست و تای ساکن در نَصَرَتْ
علامت تانیث فاعل ست و ضمیر فاعل نیست و الف در نَصَرَا
علامت تثنیهٔ مؤنث و ضمیر فاعل ست و تا علامت تانیث ست
و نون در نَصَرْنَ علامت جمع مؤنث غائب و ضمیر فاعل ست
و تای مفتوح در نَصَرْتَ ضمیر واحد مخاطب مذکر و فاعل فعل ست و تای
بسبب دلالت بر مذکر ۱۲
مکسور در نَصَرْتِ ضمیر واحد مخاطب مؤنث و فاعل فعل ست و تُمَا
بسبب دلالت بر مؤنث
در نَصَرْتُمَا گاه ضمیر تثنیهٔ مخاطب مذکر ست و گاه ضمیر تثنیهٔ مخاطبهٔ مؤنث
و فاعل فعل ست و تُمْ در نَصَرْتُمْ ضمیر جمع مخاطب مذکر و فاعل فعل ست
زیرا که دلالت میکند بر مذکر ۱۲
و تُنَّ در نَصَرْتُنَّ ضمیر جمع مخاطبهٔ مؤنث و فاعل فعل ست و تای مضموم
چرا که دلالت میکند بر مؤنث ۱۲
نَصَرْتُ ضمیر واحد متکلم ست خواه مذکر خواه مؤنث و فاعل فعل ست و
نَصَرْنَا ضمیر متکلم با غیر ست خواه تثنیه خواه جمع خواه مذکر خواه مؤنث
و فاعل فعل ست و فاعل نَصَرَ و نَصَرَتْ شاید که ظاهر باشد چون
نَصَرَ زَیْدٌ نَصَرَتْ هِنْدٌ و شاید که ضمیر مستتر باشد چون زَیْدٌ نَصَرَ اَیْ هُوَ
و هِنْدٌ نَصَرَتْ اَیْ هِیَ و یا در یَنْصُرُ حرف استقبال علامت غیبت ست
چون غائب متوسط ست و متکلم و مخاطب لهذا برای علامت

ویا در یَنْصُرَانِ نیز علامت غیبت و حرف استقبال است و الف علامت
تثنیه مذکر و ضمیر فاعل است و نون در وی عوض رفعت که در واحد بود
یعنی یَنْصُرُ و یا در یَنْصُرُوْنَ نیز علامت غیبت است و حرف استقبال
و واو ضمیر جمع مذکر است و فاعل فعل و نون در وی عوض رفعت که در یَنْصُرُ
بود و این ضمه که هست برای مناسبت واو است و تا در تَنْصُرُ و تَنْصُرَانِ
علامت غیبت و حرف استقبال است و الف علامت تثنیه مؤنث و ضمیر
فاعل است و نون عوض رفعت که در واحد بود یعنی در تَنْصُرُ و یا در
یَنْصُرْنَ علامت غیبت و حرف استقبال است و نون ضمیر جمع مؤنث
غائب و فاعل فعل است و تا در تَنْصُرُ مخاطب علامت خطاب و حرف استقبال است
و در وی اَنْتَ مستتر است و اما که فاعل فعل است و تا در تَنْصُرَانِ علامت
خطاب و الف در وی علامت تثنیه مذکر و ضمیر فاعل است و نون عوض
رفعت که در تَنْصُرُ بود و تا در تَنْصُرُوْنَ علامت خطاب است و حرف
استقبال و واو ضمیر جمع مذکر و نون در وی عوض رفعت که در واحد بود و
این ضمه که هست برای مناسبت واو است چنانکه گفته شد در یَنْصُرُوْنَ

* تا بر اضمار رفعت دلالت میکند *

وتاء تنصرین علامت خطاب است و یا ضمیر واحد مخاطبه مؤنث و
فاعل فعلست و نون عوض رفعست که در واحد مذکر بوده است و تاء
تنصران مخاطب علامت خطاب و حرف استقبال الف علامت
تثنیه مؤنث و ضمیر فاعل است و نون عوض رفعست که در واحد مذکر بوده است
و تاء تنصرن مخاطب علامت خطاب و حرف استقبال و نون ضمیر
جمع مؤنث و فاعل فعلست و همزه در انصر علامت نفس متکلم است انا
در وی مستترست اما که فاعل فعلست و نون در ننصر علامت
متکلم مع الغیر خواه مذکر خواه مؤنث خواه تثنیه خواه جمع و نحن در وی مستترست
دائما و فاعل فعلست اما فاعل یَنصُرُ و تَنصُرُ و شاید که ظاهر باشد چون زید ینصر
و تنصر هند و شاید که مستتر باشد چون زید ینصر او هو و هند تنصر او هی
فصل بدانکه چون در فعل مستقبل حرف ناصبه یعنی ان و لن و اذن و کی
در آید منصوب گردد چنانچه ان یطلب و لن یطلب و اذن یطلب و کی یطلب
و نون نائبه عوض رفعی است ساقط شود نصبی چون ان یطلبا
لن یطلبوا ان تطلبا لن تطلبوا ان تطلبی و لن تطلبن و تطلبان

برحال خود باشد که ضمیر فاعل ست و اگر حروف جازمه در فعل مستقبل در آیند
حرکت آخر در پنج لفظ بیفتد در یَطْلُبُ واحد مذکر غائب و تَطْلُبُ واحد مذکر مخاطب
و مؤنث غائب و اَطْلُبُ و نَطْلُبُ حکایت نفس متکلم و نونهائیکه عوض رفع بوده اند
ساقط شوند بجز فی حروف جازمه اند لَمْ و لَمَّا و لام امر و لای نهی و ان شرطیه چنانچه
لَمْ یَضْرِبْ لَمْ یَضْرِبَا لَمْ یَضْرِبُوْا اه لَمَّا یَضْرِبْ لَمَّا یَضْرِبَا لَمَّا یَضْرِبُوْا
اه لِیَضْرِبْ لِیَضْرِبَا لِیَضْرِبُوْا اه لَا یَضْرِبْ لَا یَضْرِبَا لَا یَضْرِبُوْا اه
اِنْ یَضْرِبْ اِنْ یَضْرِبَا اِنْ یَضْرِبُوْا اه و لام امر در شش صیغه
غائب داخل شود چنانکه گذشت و در دو صیغه متکلم نیز داخل شود چنانکه
لِاَضْرِبْ لِنَضْرِبْ و در شش صیغه امر مخاطب مجهول نیز داخل شود
چنانکه گوئی لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبُوْا لِتُضْرَبِیْ لِتُضْرَبَا لِتُضْرَبْنَ

فصل امر مخاطب را از فعل مستقبل مخاطب معلوم گیرند و طریق اخذ آنست
که حرف مستقبل تا است از اول وی اندازند اگر ما بعد حرف مضارع متحرک باشد احتیاج
بنون نباشد امر حاضر بنا کنند بر حرکت آخر و نون عوض رفع که در آخر مستقبل باشد
بقوی ساقط شود پس در باب تفعیل امر حاضر برین وجه باشد دَحْرِجْ دَحْرِجَا دَحْرِجُوْا

مضموم شوند و الف منقلب گردد بواو و لام اول مکسور چون اُحْمُوْرَا اُحْمُوْرَا اُحْمُوْرُوْا
تا آخر و در باب فَعْلَلَة فا مضموم شود و لام اول مکسور چون دُحْرِجَ دُحْرِجَا دُحْرِجُوْا
تا آخر و در باب تَفَعْلُل تا و فا مضموم شوند و لام اول مکسور چون تَدَحْرَجَ تَدَحْرَجَا
تَدَحْرَجُوْا تا آخر و در باب اِفْعِلَال همزه و عین مضموم شوند و لام اول مکسور چون
اِحْرَنْجَمَ اِحْرَنْجَمَا اِحْرَنْجَمُوْا تا آخر و در باب اِفْعِلَال همزه و عین مضموم شوند
و لام اول مکسور چون اِقْشَعَرَّ اِقْشَعَرَّا اِقْشَعَرُّوْا تا آخر

فصل چون فعل مستقبل را از برای مفعول بنا کنند حرف استقبال را ضم کنند اگر مو
باشد و عین را بفتح کنند اگر مفتوح نباشد چون یُنْصَرُ و یُکْرَمُ و یُضَارَبُ و یُصَرَّفُ
و یُتَصَرَّفُ و یُکْتَسَبُ و یُنْصَارَبُ و یُحْمَرُّ و یُسْتَخْرَجُ و یُحْمَارُّ و در رباعی لام مفتوح
کنند بجای عین کل چون یُدَحْرَجُ و یُتَدَحْرَجُ و یُحْرَنْجَمُ و یُقْشَعَرُّ

فصل بدانکه امر حاضر مجهول الطریق امر غائب مجهول باشد چون لِیُضْرَبْ لِیُنْصَرْ بَا
لِیُنْصَرُوْا تا آخر و برین قیاس امر مجموع افعال ثلاثی مجرد و مزید فیه و رباعی مجرد و مزید فیه و

فصل چون نون تاکید ثقیله در آید در امر حاضر معلوم گوئی اُطْلُبَنَّ
اُطْلُبَانِّ اُطْلُبُنَّ اُطْلُبِنَّ اُطْلُبَانِّ اُطْلُبْنَانِّ و در مجهول گوئی

لِتُطْلَبَنَّ لِتُطْلَبَنَّ لِتُطْلَبَنَّ لِتُطْلَبَانِّ لِتُطْلَبَنَّانِّ

و در امر غائب مانند اول لِيُضْرَبَنَّ لِيُضْرَبَانِّ لِيُضْرَبَنَّ تا آخر و در مجهول

لِيُضْرَبَنَّ لِيُضْرَبَانِّ لِيُضْرَبَنَّ تا آخر و برین قیاس در معروف و مجهول نهی نیز زاید

چون لَا تَضْرِبَنَّ لَا تَضْرِبَانِّ لَا تَضْرِبُنَّ الی آخره اما واو در جمع مذکر بیفتد

زیرا که ضمه دلالت میکند بر واو و یا در مخاطبه مؤنث بیفتد زیرا که کسره دلالت

میکند بر یا و در جمع مؤنث الف فاصله در آورند تا فاصله باشد میان نون

تاکید و میان نون جمع مؤنث که ضمیر است و هر جا که نون تاکید ثقیله در آید نون تاکید

خفیفه نیز در آید الا بتثنیه مذکر و مؤنث و در جمع مؤنث چون اُطْلُبْنَ

اُطْلُبْنَ اُطْلُبْنَ لَا تَطْلُبْنَ لَا تَطْلُبْنَ لَا تَطْلُبْنَ

فصل سوم ثلاثی مجرد بر وزن فاعل آید غالبا چون طَالِبٌ طَالِبَانِ

طَالِبُونَ طَالِبَةٌ طَالِبَتَانِ طَالِبَاتٌ طَوَالِبُ

و گاه باشد که بر وزن فَعِيلٌ آید چون شَرِفَ يَشْرُفُ شَرَفًا و شَرِيفٌ

بر وزن فعل نیز آید چون حَسُنَ يَحْسُنُ حُسْنًا فهو حَسَنٌ و بر وزن فَعَالٌ

و فَعِلٌ و فَعُولٌ و فُعَالٌ هم آید چون جَبَانٌ و خَشِنٌ و صَعْبٌ و لَوْذَعٌ و شُجَاعٌ

وبروزن فعلان نیز آید چون رحمن و رحیم برین وزن آمده است نیز صفت مشبه خوانند

فصل بدانکه صیغه فعّال مبالغه را بود در فاعل چون رجل ضرّاب و امرأة

ضرّاب مذکر و مؤنث در وی یکسانست و فعول نیز مبالغه را بود چون

رجل طلوب و امرأة طلوب و گاه باشد که تا زیاده کنند برای زیادت

مبالغه چون رجل علّامة و امرأة علّامة و رجل فروقة و امرأة

فروقة و مفعال و مفعیل و فعیل نیز مبالغه را بود مذکر و مؤنث

در وی یکسانست چون رجل مفضال و امرأة مفضال و رجل منطیق

و امرأة منطیق و رجل شریر و امرأة شریر و فعّال نیز مبالغه را بود

چون رجل طوّال و امرأة طوّال **فصل** اسم مفعول از ثلاثی مجرد بر وزن

مفعول آید چون مضروب مضروبان مضروبون تا آخر

فصل اسم فاعل از ثلاثی مزید فیه و از رباعی مجرد و مزید فیه چون فعل

مستقبل معلوم آن باب باشد چنانکه میم مضموم بجای حرف استقبال

نهاده شود و ما قبل آخر مکسور گردد اگر مکسور نباشد چون مکرم و مدحرج

و مستخرج و اسم مفعول چون فعل مستقبل مجهول آن باب باشد چنانکه

میم مضموم بجای حرف استقبال نهاده شود و ما قبل آخر مفتوح شود چون
مکرم و مستخرج و مستخرج و مجموع این دانسته شود انشاء الله تعالی

فصل معتل فا از باب فَعَلَ یَفْعِلُ نیامده است و مثال واوی از باب
فَعَلَ یَفْعِلُ می آید اَلْوَعْدُ وعده کردن ماضی معلوم وَعَدَ وَعَدَا وَعَدُوْا
تا آخر چنانکه در صحیح دانسته شد ازین جهت او را مثال گویند یعنی مانند صحیح است در حق
احتمال حرکات و سکنات و صرف مستقبل معلوم یَعِدُ یَعِدَانِ یَعِدُوْنَ تا آخر امر
یَعِدُ بود واو واقع شد میان یای مفتوح و کسرهٔ لازم واو را حذف کردند
برای ثقالت یَعِدُ شد و با تا و همزه و نون نیز انداختند برای موافقت باب
امر حاضر معلوم عِدْ عِدَا عِدُوْا عِدِیْ عِدَا عِدْنَ با نون ثقیله
عِدَنَّ عِدَانِّ عِدُنَّ عِدِنَّ عِدَانِّ عِدْنَانِّ با نون خفیفه
عِدَنْ عِدُنْ عِدِنْ امر غائب معلوم لِیَعِدْ لِیَعِدَا لِیَعِدُوْا تا آخر
با نون ثقیله و خفیفه نیز بر آن جمله دانسته شد و حال لَمَّا و اَنْ شرطیه چنانست
که در صحیح دانسته شد و با لن ناصبه لَنْ یَّعِدَ لَنْ یَّعِدَا لَنْ یَّعِدُوْا تا آخر ماضی
مجهول وُعِدَ وُعِدَا وُعِدُوْا تا آخر قیاس مجهول صحیح مستقبل مجهول

يُوعَدُ يُوعَدَانِ يُوعَدُونَ تا آخر واو بالیس ایم زیرا که مفتاد اسم فاعل
وَاعِدٌ وَاعِدَانِ وَاعِدُونَ تا آخر اسم مفعول مَوْعُودٌ مَوْعُودَانِ مَوْعُودُونَ
تا آخر مثال یائی از باب فَعَلَ يَفْعِلُ اَلْيَسْرُ تا باختن ماضی
معلوم يَسَرَ يَسَرَا يَسَرُوا تا آخر مستقبل معلوم يَيْسِرُ يَيْسِرَانِ يَيْسِرُونَ
تا آخر امر حاضر معلوم اِيْسِرْ اِيْسِرَا اِيْسِرُوا تا آخر با نون ثقیله اِيْسِرَنَّ
اِيْسِرَنَّ اِيْسِرُنَّ تا آخر با نون خفیفه اِيْسِرَنْ اِيْسِرُنْ اِيْسِرِنْ
امر غائب معلوم لِيَيْسِرْ لِيَيْسِرَا لِيَيْسِرُوا تا آخر اسم فاعل و اسم مفعول قیاسی صحیح
ماضی مجهول يُسِرَ تا آخر مستقبل مجهول يُوسَرُ تا آخر مثال واوی از
باب فَعِلَ يَفْعَلُ اَلْوَجَلُ ترسیدن وَجِلَ يَوْجَلُ وَجَلًا فَهُوَ
وَاجِلٌ وَذَاكَ مَوْجُولٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ اِيْجَلْ مثال واوی از باب فَعَلَ يَفْعَلُ
اَلْوَضْعُ نهادن وَضَعَ يَضَعُ وَضْعًا فَهُوَ وَاضِعٌ وَذَاكَ مَوْضُوعٌ اَلْاَمْرُ
ضَعْ وَاز باب فَعِلَ يَفْعَلُ اَلْوَجَعُ رنج دیدن وَجِعَ يَوْجَعُ وَجَعًا فَهُوَ وَاجِعٌ
اَلْاَمْرُ مِنْهُ اِيْجَعْ مثال واوی از باب فَعَلَ يَفْعَلُ اَلْوَشْمُ داغ نهادن وَشَمَ يَوْشِمُ
وَشْمًا فَهُوَ وَاشِمٌ وَذَاكَ مَوْشُومٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ اُوْشِمْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَا تُوشِمْ

فصل در اجوف واوی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ اَلْقَوْلُ گفتن **ماضی معلوم** قَالَ
قَالَا قَالُوْا اَلٰہ قَالَ در اصل قَوَلَ بود واو متحرک ماقبل او مفتوح واو را بالف
بدل کردند قَالَ شد همچنین تا قَالَتَا وقُلْنَ در اصل قَوَلْنَ بود چون واو الف شد
بالتقای ساکنین بیفتاد قَلْنَ شد فتحه قاف را بضمه بدل کردند تا دلالت کند بر عین
فعل که افتاده است واو بود نه یا **مستقبل معلوم** یَقُوْلُ یَقُوْلَانِ یَقُوْلُوْنَ
تا آخر یَقُوْلُ در اصل یَقْوُلُ بود ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند
یَقُوْلُ شد و در یَقُلْنَ و تَقُلْنَ واو بالتقای ساکنین بیفتاد **امر حاضر معلوم**
قُلْ قُوْلَا قُوْلُوْا قُوْلِیْ قُوْلَا قُلْنَ اصل قُلْ اُقْوُلْ بود ماخوذ از یَقُوْلُ
ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند واو بالتقای ساکنین بیفتاد
اُقُلْ شد بحرکت قاف از همزه وصل مستغنی شد همزه نیز بیفتاد قُلْ شد
و تو ارسد که گوئی قُلْ از نَقُوْلُ ماخوذ است چون تا انداخته شد و لام بوقفی
ساکن گشت واو بالتقای ساکنین بیفتاد قُلْ شد **امر غائب معلوم** لِیَقُلْ
لِیَقُوْلَا لِیَقُوْلُوْا تا آخر **نهی غائب** لَا یَقُلْ لَا یَقُوْلَا لَا یَقُوْلُوْا تا آخر
امر حاضر با نون ثقیله قُوْلَنَّ قُوْلَانِّ قُوْلُنَّ تا آخر با نون خفیفه قُوْلَنْ

قُولَنْ قُولَنِّ امر غائب با نون ثقیله لِیَقُولَنَّ لِیَقُولَانِّ لِیَقُولُنَّ تا آخر
در نهی لَا یَقُولَنَّ لَا یَقُولَانِّ لَا یَقُولُنَّ تا آخر و نون خفیفه لَا یَقُولَنْ
لَا یَقُولُنْ لَا تَقُولَنْ در قُولَنْ و لِیَقُولَنْ و لَا یَقُولَنْ واو باز پس آید
زیرا که التقای ساکنین نماند ماضی مجهول قِیلَ قِیلَا قِیلُوا تا آخر
قِیلَ در اصل قُوِلَ بود کسرهٔ واو ثقیل بود بقاف دادند بعد سلب حرکت
قاف قُوِلَ شد واو ساکن ماقبل او مکسور پس واو منقلب شد بیا
و واو از قُلْنَ تا آخر بالتقای ساکنین افتاد ضمهٔ اصل قاف باز آمد صورت
معلوم و مجهول و امر یکی شد اصل قُلْ معلوم قَوَلَ است و اصل قُلْنَ
مجهول قُوِلَ و اصل قُلْنَ امر اَقُولُ مستقبل مجهول یُقَالُ یُقَالَانِ
یُقَالُونَ تا آخر یُقَالُ در اصل یُقْوَلُ بود واو متحرک ماقبل او حرف
صحیح ساکن حرکت واو نقل کرده بقاف دادند واو در اصل متحرک بود اکنون
ماقبل وی مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند یُقَالُ شد همچنین دیگر
الفاظ و در یُقَلْنَ الف بالتقای ساکنین بیفتاد امر غائب مجهول
لِیُقَلْ لِیُقَالَا لِیُقَالُوا تا آخر نهی غائب مجهول لَا یُقَلْ

لا یقالا لا یقالوا تا آخر اسم فاعل قائل قائلان قائلون تا آخر
قائل در اصل قاول بود چون واو را در فعل ماضی بالف بدل کردند
در اسم فاعل نیز چنین کردند والف را حرکت کسره دادند قائل شد اسم مفعول
مقول مقولان مقولون تا آخر مقول در اصل مقوول بود ضمه
بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند یک واو بیفتاد مقول شد پیش بعضی
واو اصلی افتاد بر وزن مقول شد و پیش بعضی واو زائد افتاد بر وزن مفعل شد

فصل اجوف یائی از باب فعل یفعل البیع فروختن و خریدن ماضی معلوم
باع باعا باعوا تا آخر اصل باع بیع بود یا متحرک ماقبل وی مفتوح یا را بالف
بدل کردند باع شد و بعین تا آخر چون الف بالتقای ساکنین بیفتاد فتحه با را
بکسر بدل کردند تا دلالت کند بران که عین فعل که افتاده است یا است و
مستقبل معلوم یبیع یبیعان یبیعون تا آخر اصل یبیع یبیع بود کسره
بر یا ثقیل بود بما قبل دادند یبیع شد و بیعن و تبعن یا بالتقای ساکنین
افتاد امر حاضر معلوم بع بیعا بیعوا تا آخر و اعلال بران قیاس است
که در قل گفته شد با نون ثقیله بیعن بیعان بیعن تا آخر با نون خفیفه

یبعن یبعن یبعن امر غائب لیبع لیبیعا لیبیعوا تا آخر با ثقیله
گوئی لیبیعن لیبیعان لیبیعن تا آخر با خفیفه لیبیعن لیبیعن
لیبیعن نهی لا تبع تا آخر نون ثقیله و خفیفه بر آن قیاس که گذشت ماضی
مجهول بیع بیعا بیعوا تا آخر بیع در اصل بیوع بود که واو ثقیل بود بما قبل داد
بعد سلب حرکت ما قبل بیع شد و در یبعن صورت معلوم و مجهول و امر یکی شد
در اصل مختلفست اصل معلوم یبعن و اصل مجهول یبوعن و اصل امر حاضر
ابیعن بود مستقبل مجهول یباع یباعان یباعون تا آخر قیاس یقال
فصل اجوف واوی از باب فعل یفعل الخوف رسیدن ماضی معلوم
خاف خافا خافوا تا آخر خاف در اصل خوف بود واو متحرک ما قبل او
مفتوح واو را بالف بدل کردند خاف شد خفن در اصل خوفن بود که واو
ثقیل بود بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل واو بالتقای ساکنین بیفتاد خفن شد
و در این موضع بیان باب را رعایت کردند که در اصل فعل بود نه دلالت بر
محذوف مستقبل معلوم یخاف یخافان یخافون تا آخر ماضی مجهول
خیف خیفا خیفوا تا آخر مستقبل مجهول یخاف

امر حاضر خَفْ خَافَا خَافُوا تا آخر نون ثقیله و خفیفه بر قیاس گذشته و اجوف
ازین سه باب اصول آمده است اسم فاعل از باع بَائِعٌ و اسم مفعول مَبِيعٌ
در اصل مَبْيُوعٌ بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند پس بعضی یا افتاد
مَبُوعٌ شد بعد واو را یا کردند و ما قبل یا مکسور کردند تا مشتبه نشود با جوف واوی مَبِيعٌ
شد بر وزن مَفِيلٌ و پیش بعضی واو زائده افتاد مَبِيعٌ شد بر وزن مَفْعُلٌ ضمه با کسره
بدل کردند مَبِيعٌ شد بر وزن مَفِعْلٌ اسم فاعل از خَافَ خَائِفٌ بر قیاس قَائِلٌ
اسم مفعول مَخُوفٌ منکسر در اصل مَخْوُفٌ بود یکی از دو واو افتاد چنانکه در مَقُولٌ گفته شد
فصل ناقص واوی از باب فَعَلَ يَفْعُلُ الدُّعَاءُ وَالدَّعْوَةُ خواندن ماضی
دَعَا دَعَوَا دَعَوْا دَعَتْ دَعَتَا دَعَوْنَ دَعَوْتَ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُمْ
دَعَوْتِ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُنَّ دَعَوْتُ دَعَوْنَا اصل دَعَا دَعَوَ بود واو
متحرک ماقبل وی مفتوح واو را بالف بدل کردند دَعَا شد و اصل دَعَوَا دَعَوُوا
بود واو بالف مبدل شد الف بالتقای ساکنین افتاد دَعَوْا شد بر وزن
فَعَلُوا و اصل دَعَتْ دَعَوَتْ بود چون واو بالف بدل شد الف بالتقای ساکنین
بیفتاد دَعَتْ شد بر وزن فَعَتْ و الف در دَعَتَا افتاد بالتقای ساکنین

زیرا که حرکت تا اصلی نیست که در واحد ساکن بوده است یدعون بر اصل
خود است بر وزن فعلن و همچنین باقی الفاظ تا آخر بر اصل خود مستقبل
معلوم یدعوید عوان یدعون تا آخر اصل یدعوید عوون بود ضمه بر واو
ثقیل بود بیفتاد یدعوشد و همچنین است حال تدعوا دعوند عوید عوان و
تدعوان بر اصل خود ند و یدعون جمع مذکر اصلش یدعوون بود ضمه بر واو
ثقیل بود بیفتاد واو که لام فعل بود بالتقای ساکنین بیفتاد یدعون شد بر وزن
یفعون و یدعون و تدعون جمع مؤنث بر اصل خود است بر وزن
یفعلن و تفعلن و تدعین در اصل تدعوین بود کسره بر واو ثقیل بود
بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل واو بالتقای ساکنین بیفتاد
تدعین شد بر وزن تفعین چون حرف ناصبه در آید گوئی لن یدعو
لن یدعوا لن یدعوا تا آخر و نونهائیکه عوض رفعند از هفت لفظ
ساقط شوند نصبی و نون ضمیر بر حال خود باشد و اگر جازمه در آید گوئی
لم یدع لم تدع لم ادع لم ندع واو بجزمی افتاد و نونهائیکه عوض
رفعند نیز بیفتند و نون ضمیر بر حال خود باشد امر حاضر ادع ادعوا